

RAMAZANOĞULLARINDAN DAVUD BEY OĞLU MAHMUD BEY VAKFIYESİYLE FAĞFUR PAŞA OĞLU ALİ BEY PAŞA VAKFIYESİ

Halil SAHİLLİOĞLU

Evkaf-ı Hümayûn Müfettişliği

Yayınlamak istediğimiz iki vakfiye, İstanbul Müftülüğünde muhafaza edilmekte olan İstanbul Şer'iyye Mahkemeleri sicillerinden «Evkaf-ı Hümayûn Müfettişliği» mahkemesine ait sicillerde bulunan suretlerinden istifade edilmiştir. Bu münasebetle bu mahkeme ve görevi hakkında bir iki söz söylemek ihtiyacı duyulmuştur. Adı geçen Müftülükde saklanan İstanbul'un şer'iyye sicilleri arasında «Evkaf-ı Hümayûn Müfettişliği» nin sicilleri 802 ciltle önemlice bir yer tutarlar. Müfettişlik adı altında bir mahkeme teşkilâtının kuruluşu eğer bu mahkemenin ilk sicilinin ilk davasının tarihi ölçü alınacak olursa, ki bu ilk davanın hucceti Evâil-i Şaban 1016 (21 - 30 Kasım 1607) tarihini taşıdığına göre, XVII. Yüzyılın başına birinci Ahmed devrine çıkarmak mümkündür. Bununla beraber evkaf-ı hümayûn müfettişliği görevi daha eski olabilir. Zira ikisi İstanbul'da Başbakanlık Arşivinde (Tapu 251 ve 670 numaralı defterler), diğeri Ankara'da Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünde, Kuyud-ı Kadime'de saklanan sayım defterlerinden 542 - 543 numaralı *İstanbul vakıfları sayım defterlerini* evkaf müfettişleri hazırlamışlardır. Ancak, özellikle İstanbul, ve tali olarak taşra vakıflarıyla ilgili davaları görmek üzere bir mahkemenin tesisi muhtemelen yukarıda belirttiğimiz gibi XVII yüzyılın başında gerçekleşmiştir.

Evkaf-ı Hümayûn müfettişliği mahkemesinin normal kayıtlarının en eski

si Kasım 1607 ve en yenisi 1342 (1926) yılına ait olmakla mahkeme cumhuriyet devrine kadar faaliyet göstermiştir. Mahkeme sicillerinde, normal olarak zamanında görülen davalarla ilgili kayıtlar bulunduğu gibi bir ihtiyaç halinde, müfettiş çok evvel verilmiş bir mahkeme kararını (huccetini) veya başka bir yerde, belki de başka bir devletin hâkimiyeti altında tahrir edilmiş bir vakfiyeyi de tescil ederek aynı sicil içinde değişik zamanlara ait kayıtların bulunmasına yol açıyor.

-Evkaf-ı Hümayûn Müfettişliği Mahkemesi, vakıflarla ilgili her türlü davaya bakıyordu. Bu münasebetle *huccet* veya *ilâm* veriyor, vakfiye tescil ediyor, yıllık *vakıf muhasebe icmâl*'lerini (bilâncolarını) tanzim ediyor, vakıf paralarının *idânât huccet* (borç sent) lerini tescil ederek, her türlü niza ve ihtilâf davalarına baktıktan başka istibdâl davalarına bakıyor vakıf yapılarının onarımı için *keşif* yaptırıyor ve bunları sicillere geçiriyordu. Yukarıda da tekrar edildiği gibi, başka bir mahkeme huzurunda, başka bir yerde ve daha eski bir tarihte inşa edilmiş bir vakfiyeyi sicillerine geçiriyordu. Yayınlamakta olduğumuz Mahmut Bey ve Alibey Paşa vakfiyeleri bu gibi kayıtlara örnektir. Ancak, bu mahkemenin 104 numaralı sicilinde bulunan bu vakfiyeler, Osmanlı yönetiminden öncesine ait olmakla, benzerleri arasında bir istisna teşkil ediyorlar.

*Evkaf-ı Hümayûn Müfettişliğinin
104 Numaralı Sicili*

Evkaf-ı Hümayûn müfettişliğinin bazı sicilleri, ihtiva ettikleri vakfiye miktarı bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır. Birinci ve 104. siciller bu gibi defterlere örnek olarak zikredilebilir. 104 numaralı sicil 16 x 45 santimetre boyutlarında 198 yapraklık bir defterdir. 1048 yılında tutulmağa başlandığı anlaşılan bu defterde 1077 yılına kadar huccet ve vakfiye tescil edilmiştir. Şu hale göre 1638 den 1666 ya kadar defter mahkemede istimal ediliyordu. İçinde 186 kadar vakfiye mevcuttur. Bunların dörtte bir kadarı, başlangıç tarihinden daha eski bir tarihe aittir. Fakat genellikle bunlar da XVII. yüzyıla aittir. Daha evvelki asırlara ait olanlar tabiatıyla daha çok azdır. Bunların içlerinden üç tanesi Osmanlı yönetiminden öncesine aittirler. Tarihleri ve tesis edildikleri yerler itibariyle biri *Ertana oğulları* devrine, diğeri *Ramazan oğulları* ve sonuncusu *Zülkadir oğulları* devrine ait olması gerekir.

Ertana oğulları devrine ait olması lâzım gelen vakfiye *Alibek* علیک *Paşa bin Fağfur Paşa* vakfiyesidir. *Niksar* yöresine aittir. Ramazan oğulları devrine ait olması lâzım geleni ise *Mahmud Beğ bin Davud bin Ramazan* vakfiyesidir. *Adana*'da tesis edilmiştir. *Gazianteb* içinde tesis edilen üçüncüsü ise 920 Safer ayı ortaları (6 - 15 Nisan 1514) tarihini taşıdığına göre *Zülkadir oğulları* devrine ait olmalıdır. Vakfiyenin sahibi *Ali Beğ bin Kiçi Beğ* علیک بن کیچیک *Beğ* dir. *Gazianteb* içinde evler ve çarşıları içinde 8 dükkan ile *Gazianteb*'e bağlı *Telbâşır kazasının* *Hacer* adındaki köyde bahçeler ihtiva etmektedir. İnşa tarzı bakımından Osmanlı vakfiyelerine çok benzemektedir. Bu vakfiyeyi şimdilik yayına hazırlıyamadık.

I.

RAMAZANOĞULLARINDAN
DAVUD OĞLU MAHMUD BEĞ'in
VAKFIYESİ

Vakfiyenin Tarihi

Vakfiyenin, sicildeki suretine göre, tarihi H. 709 dur. Tarih doğru olsaydı, yalnız Evkaf-ı Hümayûn Müfettişliğinin değil belki de bütün İstanbul şer'iyye sicillerinin en eski kaydı olacaktı. Ancak bu on bir satırlık kısacık vakfiyede Mahmud Beğ kendini *Davud* [Beğ] oğlu ve *Adana*'da saltanat-ı şerifin nâibi (yani valisi) olarak tanıtıyor (Satır 1 - 2). Ramazan oğulları şeceresinde *Adana beği* olarak *Davud* oğlu diye bir *Mahmud* 916 dan önce mevcut değildir (Bak. *İslam Ansiklopedisi*, Ramazan oğulları maddesi). Ansiklopedide verilen bilgilere göre Mahmud'un *Adana beğliği* H. 916 - 922 senelerine raslamaktadır.

İbn-i İyas, tarihinde, *Mahmud*'un yalnız bir defa adını anmıştır, o da 22 Rebiülâhar 920 (17 Haziran 1514) te Memlûk sultanı *Gavri* tarafından yerine amcası oğullarından *Selim*'in atanması münasebetiyle olmuştur. Amma bu tarihte ölüb ölmediği hakkında bir şey söylememiştir¹.

Mahmud Beğ, ağabeyi olması gereken *Halil*'in H. 916 (1510) da ölmesi üzerine Memlûk sultanı tarafından *Adana*'da Tükmen beğliğine getirilmiş olmalıdır. İbn-i İyas, *Halil Beğ*'in ölüm haberini H. 916 yılı Cümâdelâhar olayları arasında saymış² ve yerine, isim zikretmeden bir başkasının sultan tarafından atandığını bildirmektedir³. Adı verilmiyen bu beğin Mahmud olduğunu, Ansiklopedideki bilgilere dayanarak, söylemek mümkündür. İbn-i İyas Mahmud'la ilgili, gene isim vermeyerek, bir haber daha nakletmektedir

28 Rebilüahar 916 (13 Temmuz 1512) de Muhteşem peşkeşlerle Ramazanoğlundan elçi geldiğini bildirmektedir⁴.

Vakfiyedeki Adana beği Davud oğlu Mahmud Bey, İbn-i İyas'ta ve İslam Ansiklopedisinde anılan aynı Mahmud Bey ise vakfiyenin sicildeki tarihi yanlış olacaktır. Müstensih, vakfiyenin okunaksızlığı, eskiliği, yıpranmışlığı veya bir başka kusurundan, yahut bizzat kâtibin kendi kusurundan dolayı hataya düşmüştür. تسمیة (900) rakamını

سمیة (700) olarak okumuş ve yazmıştır. Esâsen bu iki rakamın imlâlarının birbirine yakınlığı gözden kaçmıyacak kadar bârizdir. Fakat vakfiyenin tarihini 709 yerine 909 olarak düzeltmemiz gine bütün sorunlarımızı çözümlemeğe yetmemektedir. Zira Mahmud Bey, vakfiyesini *Saltanat-ı Şerîf nâibi* sıfatıyla yapmıştır. Beyliği yukarıda açıklanmağa çalışıldığı üzere, daha sonraki bir tarihtedir. Zira Memlûk divân örfünde *nâib* eyâlet valisi veya sultanlığa bağlı beyliklerin hevlere verilen bir unvandır. Haleb, Şam valilerinden «nâibü Haleb» «nâibü's Şam» diye bahsedilirdi.

Mahmud Bey'in beyliği hakkında verilen bilgiler gözönünde tutulacak olursa, o, naib sıfatıyla 909 da vakfiye inşa edemez. Zira 916 da beylik makamına getirilmiştir. Bu itibarla, müstensih dokuzu yedi yazdığı gibi, onlar hanesindeki bir rakamını da unutmuş veya atlamış olabilir. Zira vakfiye, Mahmud Bey'in 916 ile 920 yılları arasında olan beğliği sırasında kaleme alınmış olmalıdır. Bununla birlikte, Türkmen beyliklerinde, kardeşler, kardeş oğulları, amcalar yeğenler, babalar oğulları arasında beylik makamı için daimî bir çekişme vardır. Bir kimsenin bir kaç defa beylik makamına gelmiş olması mümkündür. Şâyet böyle bir ihtimal varid ise H. 909 tarihinin doğru olma ihtimali yok değildir⁵.

Vakfiyenin Stili

Vakfiyenin inşa tarzında memlûk etkisi açıkca bellidir. Mahmud bey Memlûk sultanlığında kullanılan elkab ile anılmıştır. Vakfiyede «el-makarr el-a'azz el-ekrem» «المقر الأعز الأكرم» lakabları ile anılan Mehmed Bey'den ayrıca yukarıda belirtildiği üzere «Nâibü's-saltanatî's-şerife» «نائب السلطنة الشريفة» diye bahsedilmekle Memlûk sultanlığına bağlılığı ifâde edilmiştir.

Kâtibin, istinsah anında tarih hususunda düştüğü hata gibi, bir çok dil bilgisi hatası işliyor, okuyamadığı kelimeleri atlıyor. Saltanat müennes olduğu için buna izâfe edilen «şerif» sıfatının müennes şehli «şerife» olmalıydı (Satır 2). Ancak kâtibin bu sıfat tamlaması hatası osmanlıcada câizdir.

Vakıf edilen bahçenin kible sınırını gösterirken yaptığı tamlama da hatalıdır. «Kıbletül'l-mu'azzamîn» tamlaması «mine'l kıbleti'l-muazzama» olabilir.

Bahçenin sınırı tayinde «hasbetü zâlike» «حسبة ذلك» diye kullandığı tabir «haddü zâlik» olabilir.

Vakfiyenin başında şerh veren kadırlardan birincisinin baba adını atmış, ve ilk tanığın adını da benzeterek yazmağa çalışmış. Bu tanığın adı okunamamaktadır.

Vakfiyenin Konusu

Mahmud Beğ, bir «Hâkûre» «حاکورة» vakfetmiştir. Hâkûre halk dilinde iskân yerleri yakınlarında, şehrin civarında ağaç, genellikle zeytin ve bazı meyve ağaçları yetiştirilen bahçelere denir. Hatay'da, mevsiminde hâkûrelede, buğday veya başka bir tahılın tarımı yapılırdı.

Vakfedilen «Hâkûre», Adana suru dışında, surun güneyinde «Sugediği» denen yerdedir. Vakfiyede kullanılan *mahalle* deyimi, bir iskân ünitesi olarak mahalle anlamına gelebileceği gibi, mevki, yer adı da olabilir. Sur, işlek (ana) yol ve *بكمش صاريسي* ile lehine vakıf yapılan *Kaya Abdal* mülkleriyle sınırlıdır. *Kaya Abdal* ve Yanılmış veya Yenilmiş Sarısı adındaki bahçe komşularının kimlikleri hakkında bir şey söyleyecek durumda değiliz. Yer ve şahıs adlarının Türklüğü apaçıktır.

Tevkî'ler

Vakfiyenin başında bunun hukukiliğini, uygulama gereğini belirten beş kadının «tevkî'i» (bu hususları ifade eden şerh ve imzaları) vardır.

Bu tevkî'lerin ikincisi, şeyhü'l-irâm Ebussud Efendi'nin oğlu *Mustafa* nındır. Mustafa Efendi tevkî'ini İstanbul kadısı sıfatiyle atmıştı. Kendileri Receb 1000 (Nisan 1592) ve Zilkaade 1005 (Haziran - Temmuz 1597) tarihlerinde olmak üzere iki defa İstanbul kadılığına getirilmiştir⁶.

Dördüncü şerh (Tevkî) Anadolu kadiaskeri Yusuğ oğlu *Ali*'nindir. Bu zât, ünlü *Monla Fenâri*'nin H. 903 (1497-98) de vefât eden torunu Ali olmalıdır⁷.

Birinci şerh'in altına adını yazan kadının baba adı veya künyesi okunmuyor. Üçüncü şerh bir *Niğde* kadısı nındır.

Beş numaralı şerhin sâhibi, zamanında vakfın tesis edildiği kadı olacaktır. Kâtib, bunun baba adını yazmağı unutmuş veya okuyamadığı için atlamış olmalıdır.

Tanıklar

Tanıkların çoğunun ilmiye sınıfına mensup olduğu anlaşılıyor. Fakıyh (2 tanık), Molla (3. tanık), Hoca (4. tanık), Hacı olan son tanık aynı zamanda habbâz (ekmekçi) olup bir meslek sahibi

dir. Fakat kimlikleri hakkında bir şey söyleyecek durumda değiliz.

Mahmud Bey'in ağabeyisi olan Halil Bey'in Adana'da cami ve medreses için yaptığı vakıfların özetleri Tapu (Vergi ve nüfus sayım) defterlerinde mevcut olduğu halde⁸ Mahmud Bey'in vakfiyesi tescil edilmemiştir.

١ تعلق بمافيه نظر الفقير محمد (...)

عفي عنه

٢ يعمل بمافيه و يطهر منافيه زبره الفقير

مصطفى بن ابى السعود

القاضى بدار السلطنة السنية قسطنطينيه المحميا

عفي عنه

٣ صح مافيه بشهادة بعض [ال] شهود

فى (بين) يدى

عندى و انا الفقير على بن مصطفى

القاضى ببنكده

عفي عنهما

٤ تعلق نظرى بمافيه [المحتاج] اليه افقر الورى

على بن يوسف المولى بالمساكر بولاية

اناطولى المعموره

عفي عنهما

٥ الحمد لله رب العباد

بسم الله الرحمن الرحيم

ثبت مضمونه عندى على الوجه المسطور

من تاريخ (تاريخه) من الفقير

خير الدين بن (..) الحاكم باده

١ وقف المقر الاعز الاكرم صاحب العز

و الكرم مجمع المحاسن و الشيم محمود بك

ابن داود الشريف

٢ رمضان نائب السلطنة (الشريفه) باده المحروسه

اعز الله انصاره و ختم بالصالحات اعماله

٢ للصدر الاجل المحترم قيا ابدال بن علي ثم
لاولاده الذكور وبناته ثم لاولاد اولاده
و اولاد بناته

- ٤ بطنا بعد بطن الى الانقراض ثم لفقراء المدينة
المنزوة ابتغاء لوجه (لوجهه) العظيم و طلبا
لثوابه العميم
- ٥ جميع [ال]حاكوره الكائن (الكائنه) في محله
صو كديكي بخارج سور ادنه المحروسه حسبة
(حد) ذلك من قبله
- ٦ المعظمين (كذا) طريق سالك و من الشرق
ملك قيا ابدال الموقوف عليه المذكور و من
الشمال
- ٧ سور ادنه المحروسه و من الغرب ملك
يكامش صاريبي وفقاً صحيحاً شرعياً و حسباً
صريحاً مرعياً
- ٨ و تصدقا معتبراً مرضياً موبداً مخللاً بحيث
- لايباع ولا يوهب ولا يرهن ولا يملك ولا
يستبدل
- ٩ ولا يورث فن بدله بعد ما سمعه فانما اسمه
على الذين يبدلونه ان الله سميع علم و اجر
الواقف على الله
- ١٠ الكريم فن سمي في تبديله و تغييره فعليه
لعنه الله و الملائكة و الناس اجمعين قد جرى
و حرر
- ١١ في اوائل رمضان المبارك من شهور سنه
تسع و سبعمائه و (تسعمائه) ؟
- ١ شهد بذلك ولد دلوه بن حمزه
- ٢ » » عبدالله بن صاري فقيه
- ٣ » » مولانا يعقوب بن حاجي جلال
- ٤ » » خواجه محمد بن حسام
- ٥ » » حاجي اسماعيل الخباز
- ٦ و غيرهم

1) Fakir ... Mehmed'in nazarı mühtevasına tealluk etti «Tanrı kendi lerini» bağışlıya

2) İçindekilere göre uygulama yapılır, aykırı olanından sakınılır. Bunu Ebissud oğlu fakir Mustafa yazdı ki yüce saltanat merkezi olan korunmuş Kostantaniyye'nin kadısıdır, «Tanrı» ikisini de bağışlıya

3) Huzurumda, ve nezdimde bazı tanıkların tanıklıklarıyla içindekiler sâbit oldu

Ben Ali oğlu fakir Musta
Niğde kadısı

4) [Mühtacları] ben kulları ya ratıkların en fakiri

Mamur Anadolu Vilâyeti Kadıaskeri Yusuf oğlu Ali

[Allah] her ikisini bağışlasın

buna vakıf oldum, (nazarım müteallik oldu).

5) Kulların Rabbı Allaha Hamdolsun

Rahman ve Rahim olan Allahın Adıyla

Yazılı olduğu üzere, mazmunu katımızda sâbit görüldü, bu tarihte Ben Korunmuş Adana'da hâkim ... oğlu fakir Hayrüddin'im

1-2-3 Korunmuş Adana'da şanlı saltanat nâibi (valisi) Ramazan oğlu Davud'un oğlu, el-makarr, el-azz, el-ekrem, izzet ve cömertlikle bilinen, güzellikler ve iyi huylar toplamı *Mahmud* Beğ, Allah kendisiyle birlik olanları aziz eylesin, amelleri salih amellerle son bulsun, *Ali oğlu*, es-sadr, el-eccell el-muhterem, *Kaya Abdal'a* ve kendinden sonra erkek ve kız çocuklarına, onlardan sonra oğul oğularına ve kız oğullarına

4 batın batın «arka arkaya» biri kalmayancıya kadar, onlardan

sonra da, Medine-i Münevvere fukaralarına, Allah için ve sınırsız sevabını umarak,

5 korunmuş *Adana* suru dışında, *Sugediği* mahallesindeki hâkûre (bağçe) sinin tamamını ki

6 kible-i muazzama tarafında işlek yol ile ve doğuda, lehine vakıf yapılan mezkûr *Kaya Abdal'ın* mülki ile ve kuzeyde

7 korunmuş *Adana'nın* suru ile ve batıda Yanılmış Sarısı mülki ile sınırlıdır, şer'i (hukuka uygun) sahîh vakıf, geçerli sarîh habs,

8 kabul ve itibar görür bir sadaka olarak ebedî ve kalıcı bir şekilde vakfetti. Artık ne satılabilir ne bağışlanır, ne rehin edilir ve ne mülk olur ve ne de değiştirilir

9 ve ne de mirâs olarak intikal eder. Bütün bunları duyup [bildikten sonra] her kim değiştirmeye kalkarsa «vebâli bunu değiştirmeye kalkanların boynuna, Allah duyar ve bilir» vâkıf ecir ve sevâbı Kerîm olan

10 Allah'dan bekler. Bunun kim değiştirmeye veya olduğundan başka göstermeye kalkarsa (tebdil veya tağyir ederse), Allah'ın meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun.

11 Bu [işler] yedi (Dokuz) yüz [on] yedi yılının mübârek Ramazan ayının başlarında geçti ve yazıldı. Buna Hamza oğlu (adını okunmıyor) tanıktır

Buna Sarı Fakıyh oğlu *Abdullah* tanıktır

Buna Hacı Celâl oğlu *Mevlâna Ya'kub* tanıktır

Buna Hüsâm oğlu *Hâce Mehmed* tanıktır

Buna Habbâz (ekmekçi) *Hacı İsmail* tanıktır.

Ve daha başkalar

II.

FAĞFUR PAŞA OĞLU ALİBEY
PAŞA'NIN VAKFİYESİ

Vakfiye

Alibey Paşa'nın vakfiyesi aynı sicilin 175 b ve 176 a yapraklarında olup 50 satırdan ibarettir. Başında 11 kadının tevkii (şerhi) ve zeylinde başka başka üç hususa tanıklık eden 26 tanığın adı yazılıdır.

Vakıf ve vakfiyenin tarihi

Fağfur Paşa oğlu Alibey Paşa'nın kimliği ve tarihi kişiliği hakkında bilgi edinmek mümkün olamamıştır. Vakfiye, Niksar'da, Tokat sancağında tesis edilmiştir. Tokat, Sivas, Amasya Osmanlı devrinde Rum vilâyeti adıyla anılırdı. Vakfiye, eğer tarihte bir hata yoksa 15 Safer 746 (17 Haziran 1345) da tanzim edilmişti. Bu sıralar, Anadolu'da İlhanlı hakimiyetinin tasfiye edildiği döneme tesâdüf eder. Vakfiyenin inşâ edildiği mıntıkada Ertana Bey özgürlüğünü kazanmış hükümdarlığının son yıllarını yaşıyordu. Emir Ertana'nın ve oğulları Mehmed ve Cafer Bey'lerin zamanında bunlara vezirlik eden Alaüddin Ali Bey adında vezirleri vardı. 24 köyün kimi tamamını kimi önemli bir kısmını bir mezra'a bir kaç arazi parçasını vakfedecek durumda bir kimse olarak bu Ali beyi düşünmek mümkündür. Ancak vakfiyede Alibey Paşa'nın babasının adı Fağfur Paşa olarak kaydedilmiştir. Adına vakıf yaptığı kimse de oğlu Fağfur Bey'dir. Oysa, Ertana Bey'in vezirinin baba adı Kubad idi⁹.

Vakfiye'den anlaşılacağı gibi, Alibey Paşa, Ulu büyük emir ve sayılı yüce bir sadr

الامير الكبير الاعظمي والصدر الخطير المظمي

babası da şehid bir sadr'dır (satır 7,8). Hacca gitmiş ve Medine'de Peygamberin pâk mezarlarını ziyaret etmiştir.

Şimdilik hakkında edinilen bütün bilgiler bundan ibârettir. Eğer *sadr* kelimesine osmanlılardaki anlam verilmek yerinde olursa babası gibi bir baş vezir olan bir kişi idi.

Kişiliğini, yaşadığı devri hakkıyla tesbit etmeği güç bir duruma sokan bir diğer husus vardır :

Vakfiyenin başındaki tevkî (şerh)lerin altına adlarını yazan kadılardan iki kişi, şerhleri yazdıkları tarihi de tesbit etmişlerdir. Amasya kadılığı makamını işgal eden ve baba oğul olan bu iki zattan baba olan *Mehmed oğlu Muslihî Abdurrahman*'nin attığı tarih H. 836 M. 1432 - 1433 tarihine raslar (9. şerhin sahibidir). Bunun oğlu olan *Mehmed* ise (ki 5. şerhin sâhibidir), tevkînin altına 859 tarihini düşmüştür ki M. 1454 - 1455 yıllarına rastlar. Bu zatın vakfiyenin inşa edildiği tarihte vakfiye mazmununun sâbit olduğuna tanık olan 23. tanık olması iktiza eder. Tevkî altına yazdığı tarihin ertesi yılı öldüğü de bilinmektedir¹⁰. Tanıklıkta bulunduğu tarihte babasından, Amasya kadısı diye de söz etmektedir. Beşinci şerhi yazan kimse H. 860 ta öldüğüne göre H. 746 da inşa edilen bir vakfiyede tanık olması çok uzak bir ihtimaldir. Babasının da bu tarihte kadı olduğunun aynı şekilde düşünülmesi güçtür. Bu takdirde ya vakfiye tarihi hatalıdır- XV. yüz yılın başlarında tesis edilmiş olması lâzımdır- yahut bu Amasya kadılığını inhisarında tutan *Muslihî* ailesinde bir kaç kuşak boyunca arka arkaya bir kaç defa *Mehmed, Abdurrahman* baba oğullar gelmiş ve hepsi de kadılık makamını işgal etmiştir. Vakfiye tarihi hatalı ise bu vakıf Çelebiler ve Birinci Murad devrinde, bu bölgenin Osmanlı eğemenliğinde, bulunduğu bir dönemde inşa edilmiş olmalıdır. Bu dönemde bu kimlikte bir kimse tesbit edemedik. Üstelik vakfiyenin üslûbu Selçuklu geleneklerinin henüz yaşamakta olduğunu gösterdiğine göre; vakfın onların zamanına yakın bir

tarihte tesisi ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Vâkîf için kullanılan elkab ve özellikle değişik hususlar için tanık tutma hususu Selçuklu geleneği olan bir formalitedir¹¹.

Tevki'ler

Vakfiyenin başında, bunun hukukiliğini, dolayısıyla uygulanabilirliğini onaylayan on kadının şerhi (tevkii) vardır. Bunların sonuncusu, vakfiyeyi tescil eden zât olup *Niksâr* kadısı *Ahmed oğlu Mehmed* idi. Birinci tevkiiin sahibi de bir diğer *Niksâr* kadısı olan *Veliyüddin oğlu Abdülkerim*'di. Diğer sekiz şerhin beşi (2,3,6,7 ve 9) Amasya kâdılarının olup içlerinden biri aynı zamanda *Rum* vilâyeti evkafı müfettişi idi (6. sı). Diğer iki müfettiş (4 ve 8) den Mustafa (8) Konya kadısıydı. İbrahim'in nerenin kadısı olduğu belirtilmemiştir. Tevki sâhiplerinin biri de (3) Amasya'da Beyazid Hân medresesinde müderris ve fetvâ vermeğe yetkili *Ayas*'tı.

Amasya'nın sayılı ailelerinden olan Muslihi ailesinden gelen iki kadının adlarına tevki sâhibi veya tanık olarak XV. yüzyılda inşa edilmiş bir takım vakfiyelerde, mahkeme huccetlerinde raslamak mümkündür¹². Diğer tevki sahipleri için bir şey söyleyecek durumda değiliz.

Tanıklar

Vakfiyede, üç ayrı hususa tanıklık ettirilen 26 tanık adı vardır. Bunlardan ilk sekizi vakfiyenin içinde yazılı olanlara (mazmununa) tanıklık etmişlerdir. Gerektiğinde, bunlar, kendilerinden sorulduğunda, falan kişinin vakfiyesinde şu hususlar yazılıydı diye tanıklık edeceklerdi. Bunlardan sonra sayılan diğer 8 tanık (9-16 numarada sayılanlar) vâkîfın vakıfta bulunmak itirafına (beyanına, ikrarına) tanıklık etmişlerdir. 17. ilâ 24. tanıklar vakfiyenin vakfiyeliğinin sâbit olduğuna, hukukî yollardan tesis edildiğine, sâbit olduğuna tanıklık

etmişlerdir. Bu hukuki yollara ve hukukî icablara uyulduğu vakfiyenin içinde (42 ve daha sonraki satırlarda) beyân edilmiş, fakat bunlar biliniyor farzedilerek tafsil edilmemiştir. Bu husus, herhalde osmanlı devri vakfiyelerinde, vâkîfın tesisten ve mütevellî nasbdan ve kendisine vakfedilen şeyleri teslimden sonra, kalkıp İmâm Ebu Hanife nezdinde gayri menkûl vakfının câiz olmadığını beyan ederek vakıftan dönmek istemesi ve mütevellînin ikinci imam sayılan Ebu Yusuf ve imam Mehmed eş-Şeybanî'nin gayri menkul vakfı cevâzını beyan etmek suretiyle itirazın yerinde olmadığını ve kadının bunların reyine uyararak böyle bir şeyin câiz ve hukukî olduğunun kabul etmesinden ibaret olan bir formalitenin yerine getirilmiş olması olsa gerektir. Bu şekilde vakfiyenin vakfiyeliği hakkında bir mahkeme kararı verilmiş oluyordu. Mahkeme kararları kaziyeye-i muhkeme durumunda olduklarından bozulamazdı. Vakfiye de sâbit olur ve dolayısıyla bozulmazlığı kesinleşirdi. Bu vakfiyelerin bulunduğu 104 Numaralı Evkaf-ı Hümâyûn müfettişliği sicilinde bunun çok örnekleri vardır. Zülkadir oğulları devrine ait olan *Ali Bey bin Kiçi Bey* vakfiyesi bu formalitenin açıkça yerine getirildiği vakfiye örneklerinden biridir.

Son iki tanığın ifadesine göre, bunları birinci katagoriye sokmak lâzımdır.

Değişik hususlara tanık tutma olayına, daha evvelce de belirttiğimiz gibi Selçuklular devrinde rastlanmaktadır. Bu durumu açıklamak ve yorumlamak gerekir. Alibey Paşa vakfiyesinde olduğu gibi durumu şu şekilde açıklamak ve yorumlamak mümkündür : Vâkîf, bir sadr'dır, önemli bir devlet adamıdır. Vakfı tesis ettiği Niksar'da süreli bir şekilde durmıyabilir. Vakfiye, mahallinde, Niksar'da yazılır, orada ihtiva ettiği hususlar için şahid tutulur. Bu formaliteden sonra, vakfiye metni

Vakfın bulunduğu yerin kadılığına götürülür muhtevası kendisine okunur ve böyle bir vakfı kabul ettiği ikrarında bulunursa, bu ikrarına oradan tanık getirilir. Vakfiyenin ikinci katagoriden tanıklarının içinde Amasyalı olduklarını beyan edenlerin çokluğu dikkat çekicidir. Vakfiyenin sübütü, yani hukukiliği ve kesinliği formalitesi yine Niksar'da tamamlanmış olabilir. 24 numaralı tanığın aynı zamanda bir Niksar kadısı oluşu bu bakımdan anlamlı görünüyor. Vakfiyenin kaleme alınması ve kesinlik kazanması, onuncu şerhin sahibi olan *Mehmed oğlu Ahmed* zamanında olmuştur. 24 numaralı tanık *Mesud oğlu Hacı Mehmed* ise her halde o zaman mazuldu. Fakat onun yeneden Niksar kadılığına getirilmiş olduğu anlaşılıyor. Zira vakfiye başındaki tevki sahiplerinin ikincisi olarak, Niksar kadısı sıfatı ile bu vakfiyeyi onaylıyordu.

Tanıkların hepsi ilmiye zümresinden olup aynı sosyal sınıf mensubu bulunuyorlar. Bir istinsah veya okuma hatası yoksa, içlerinden ikisi (1 ve 21) hayyatı (terzi), yani esnafandı. 21 numaralı esnaf ta olsa aynı zamanda hâfız olduğu malumdur. Fıkıh (ki bugünkü kavramlara yaklaştırmak istesek yaklaşık olarak hukuk anlamına gelir) ile uğraşan ve biri ayrıca vâiz olan yedi tanık vardır. Tavazudan kendilerine *fakıyhlik* pâyesini yakıştırmaya yanaşmayan bu tanıklar «mütefakkıh», yani fıkıhla uğraşan veya fıkıh tahsil eden birer kimse olarak kendilerini takdim ediyorlar.

Şahsen hafız olan dört (4;5; 6 ve 21) tanık vardır, dokuzuncu tanığın ise hâfız olan kendisi değil babasıdır. Hâfızlardan biri (4 numaralı) aynı zamanda bir şeyh oğlu idi.

Tanıkların üçü, şahsen hoca idiler (No : 11, 20, 21). Hadimî diye ün yapan on birincisi soyca hoca olan bir aileden geliyor. İkisi Dârü't-talim de muallim

(öğretmen) dir. Dârü't-talim Amasya'da idi (tanık 10). Biri kadı (24) bir diğeri de Kadıoğlu (23) idi. Tanıkların üçü hacı birisi ise hacı oğlu idi.

Memleketleri itibarıyla tanıklar : Bunlardan biri Kâtî (5) dir. Kât, Marvarünnehir'de bir kentti. Sekizi Amasyalıdır. Tabiatıyla nereli olduğu açıkça yazılmıyanların Amasya, Niksar veya Tokatlı olması lâzımdır. Biri *Tokatlı* (17) dir. Amasyalıların ikisi aslen Tûs şehrinden gelmedirler (tanık 15 - 16) Tûs, bilindiği gibi Horasan'dadır. Bunların varlıkları Doğu'dan göçün daha durulmadığını gösterir.

Tanıkların kimilerinin yalnız bir adı vardır; Ahmed, Mehmed gibi; Kiminin adı Din veya Allah kelimeleriyle isim tamlaması şeklindedir : Hibetullah, İnayetullah; Nuruddin, Nasrudin... gibi. Fakat bu isim tamlamaları kimileri için bir çeşit künye olarak kullanılmıştır. Devrin geleneğinde Mehmed'ler *Muhyiddin*, Mustafa'lar *Muslihuddin*, Mahmud'lar *Bedriüddin*'dir. Vakfiyede Abdullah için *Izzuddin* künyesi kullanılmıştır. Biz buna dayanarak 12. tanığın müstensihin boş bıraktığı künye yerini tamamladık.

Vâkif, emir ve sadr olduğuna göre, tanıklar içinde emir, asker veya bir devlet adamı bulunması beklenebilirdi. Fakat böyle bir tanık teşhis edilemiyor. Keykâvüs'ün, aynı dergide yayınladığımız mülknâmesinde göçmen asıllı kimseler ve tüccar zümresine mensub kimseler çoktu¹³. Mülknâme ile bu vakfiye arasında bir asırlık zaman vardır. Bu zaman içinde sosyal yapı ve sosyal davranış değişiklik göstermiş görünmektedir.

Kâtib

Vakfiyelerin istinsahında genellikle yanlışlar, hatalar yapılmaktadır. Bunda orjinallarının zamanla yıpranması ve yazının okunaksız veya silik hale gelmesinin rolü olduğu gibi, kâtiblerin

de bilgisizliğinin payı vardır. Metni bakarak istinsah yerine onun yazdırılarak istinsahı halinde, lisan bilgisinin de yetersizliği dolayısıyla hataları daha çok oluyor. Bu hataları vakfiye metninde aynen muhafaza ederek yanlarına parantez içine doğrularını yazdık.

Âyetler ve hadisler

Vakfiyenin dibâcesinde ve hitâ-mında âyetler ve vakfın ne ümitle yapıldığını belirten meşhûr hadis vardır.

Metinde bazen âyet eksiksiz alınıyor, bazan bir âyetten yalnız bir kısım alınıyor, veya bir âyetin içinde geçen bir kısma uygun bir stilde cümleler kullanılıyor.

Eksiksiz olarak alınan âyetlerden, 17. satırdaki âyet, Bakara suresinin 261. âyetidir. 47. satırındaki ise, aynı sure'nin 181. âyetidir. 21. satırdaki 2 âyet Şuarâ suresi (26 suredir)'nin 88 ve 89 âyetleridir.

Kısmen alınan âyetler ise :

Satır 18. 16. sure olan *Nahil* suresinin 96. âyetinin baş kısmıdır.

Satır 43, 21. sure olan *Enbiyâ* suresinin 89. âyetinin son iki kelimesidir.

Satır 47, 25. sure olan *Furkan* suresinin 27. âyetinin baş kısmıdır.

Bir âyetin inşa üslûbundan yararlanıldığına örnek satır 44 teki cümledir.

Vâkıftan bahisle طوبى له وحسن مأب diye yazmaktadır. Bu cümle çoğul hâlinde Raad (13. sure) suresinin 29. âyetinde mevcuttur. Ayet şöyledir :

«الذين آمنوا وعملوا الصالحات (طوبى لهم وحسن مأب)»

Tesisin konusu

Alibey Paşa, zürriyetine ve bunların nesli tükendiğinde Medine fukarısına ve Peygamberin türbesine geliri tahsis edilmek üzere vakfiyeye göre :

20 köyün tamamını

4 köyün yarım ile beşte bir arası-nda değişen hisselerini

1 mezra (ekinlik)

1 cüneyne (bağçe)

3 kıtaa-i arz (zemin parçası, tarla) vakfetmiştir.

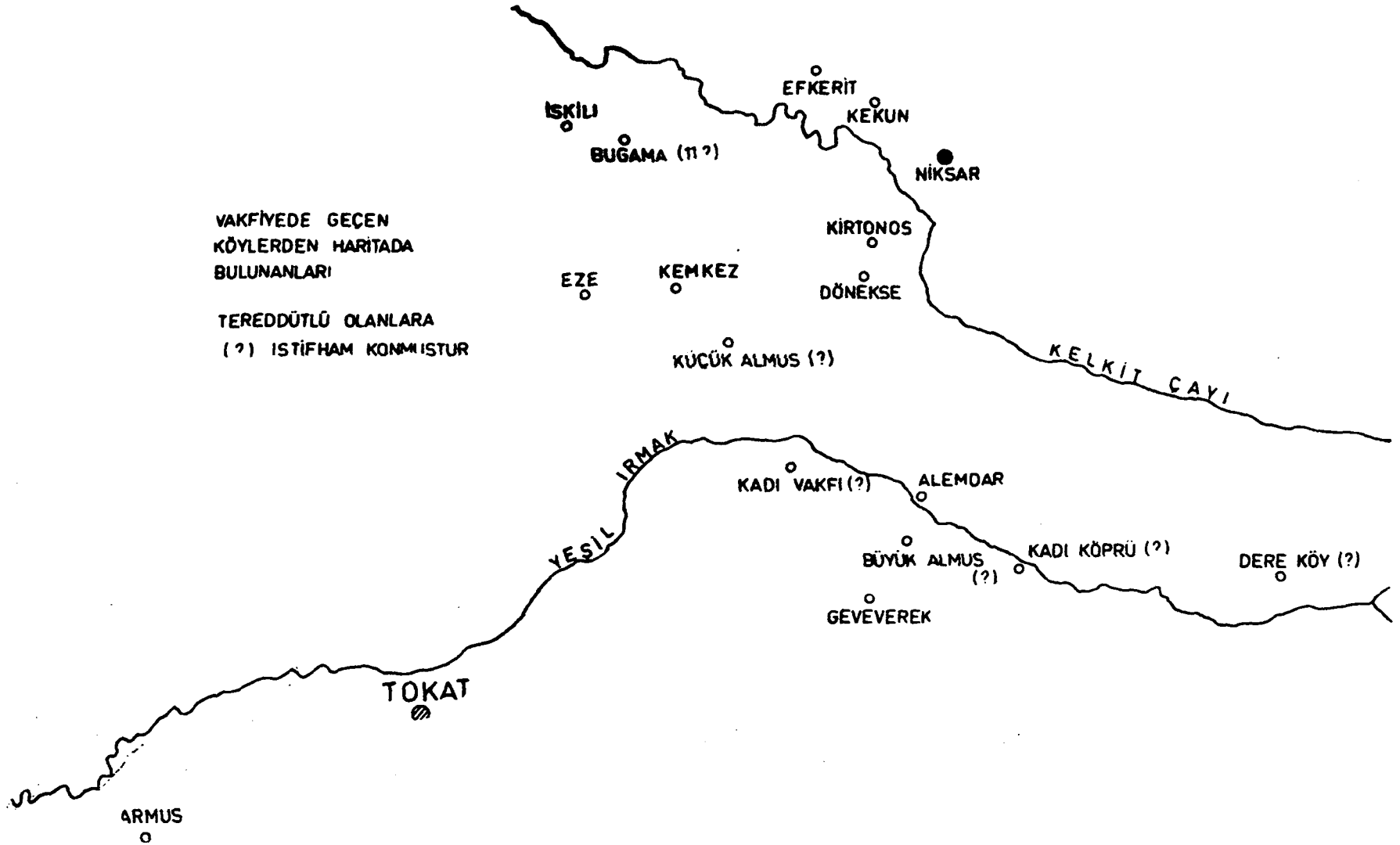
Vakfiyeye göre bu köylerin ilk altısı *Niksar'a*, daha sonraki dokuz tanesi (7 ilâ 15. köyler) *Niksar'ın Eflağın* nahiyesine ve gerisi de *Tokad* ve buna bağlı *Kâfirli* veya *Gavurlu* nahiyesine bağlı idiler. (Tablo : sütün 1)

Bu köylerden 1/200 000 ölçekli Genel Kurmay Haritasında mevcut bulunanları genellikle *Kelkit* ve *Yeşilirmak* vadilerinde bulunmaktadırlar (Bunlar tabloda : sütün 4. tedirler).

İçişleri bakanlığının, *Köylerimiz* adlı yayınlarında bu köylerden mevcut olanlar, bağlı buldukları nâhiyelerle birlikte tesbit edilmiştir¹⁴. (Tablonun 5. sütünü 1928 ve 6. sütünü 1970 durumunu yansıtır). Tabloda köylerin yeni adları da verilmiştir (sütün 6).

Osmanlı devri «vergi ve nüfus sayım defterleri»nden, Fâtih devrine ait olup Başbakanlık Arşivinde bulunan 15 Numaralı Tapu defteri olan «*Tokad Mufassalı*»nda *Fağfur Paşa* evlâdı malikânesi olarak gösterilen köyleri tabloda 3 numaralı sütunda gösterdik. Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime dâiresinde bulunan 10 numaralı «*Sivas Mufassalı*»nda aynı kimselerin malikânesi olarak gösterilen ve defterde mevcut bulunan köyleri, tabloda 2. sütunda gösterdik. 2. sütündeki köylerin karşısındaki rakam, defterde köylere verilen sıra numarasıdır. Üçüncü sütündeki köylerin hizasındaki rakamlar ise bu köylerin defterde buldukları sahifelerin numarasıdır.

«Vergi ve Nüfus Sayım Defterleri»nde bu köylerin hukukî statüleri hakkında verilen tamamlayıcı bilgileri aşağıya aktarıyoruz. Sıra numaraları, köylerin vakfiyedeki sıralarına göre tabloda (sütün 1) kendilerine verilen numaralardır.

1	Nahiye	Satır	Hisse	2	Sıra No:sl	Nahiyesi	3	Sf No:	Nahiyesi	4 (Harita)	5 (Köylerimiz) 1928	Nahiyesi	6 Köylerimiz 1970	Nahiyesi	
1	Efkerid	افكرید	23	1	افكرید	151	N	126	N	Efkerit	Efkirit	افكریت	N	Efkerid (Direkli)	N
2	Kâkûn	كاكون	24	1	كاكون	1	N	—	—	Kekûn	Kâkôn	كاكون	N	Kekur	N
3	Akpınar	آكي بيكار	25	1	افكار	8	N	114	N	—	—	—	—	—	—
4	Geverek	كورك	25	1	كورك	283	G	—	—	Geverek	Geverek	كورهك	A	Geverek	A
5	Kirtanos	كرتانوس	26	1	كرتوس	192	N	108	N	Kirtanos	Taşra Kirtanos	كرتانوس	N	Kirtanos (Yolkonak)	N
6	Dönekse	دونكسه	27	1/2	دونكسا (شبخلو)	194	N	96	N	Dönekse	Dönekse	دونك	N	Dönekse (Boğazbaşı)	N
7	Armos	ارموس	27	1	—	—	—	—	—	Armos	Armos	ارموس	P	—	—
8	Eskin	اسكين	28	1	اسكین	171	N	146	N	—	—	—	—	—	—
9	Kimkâs	ككاس	28	1/4	ككاز	82	N	140	N	Kemkez	—	—	—	Kemkez (Gökçeyol)	Gk
10	İzâ	ايزا	29	1/4	ايزه بالا	167	N	143	—	Eze	İzo İfo	ايزه اغه	B	—	—
11	Yunma (?)	يونما	29	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Dereçük	درجوك	29	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	Moyyal (?)	موليال	29	1	—	—	—	—	—	—	Meyelli	مهكوي	A	Milâl (?) (Çakır)	E
14	Eskilu	اسكيلو	29	1	—	—	—	—	—	İskili (?)	—	—	—	İskili (?) (Demirtaş)	E
15	Serkis	سركس	29	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16	Emlos (Almos?)	الموس	30	1/4	املوس	(?)	G	—	—	Almos	Almos	الموس	A	Almos	A
17	Alemdar	علمدار	31	1	—	—	—	—	—	Alemdar	Alemdar	علمدار	A	—	—
18	Muzafferüddin (arz)	مظفرالدين	31	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19	Kadı Mehmed	فاضي محمد	32	1	فاضي مهيد	62	G	135	N	Kadıvafı (?)	Kadıvafı	فاضي محمد	A	Kadıvafı	A
20	Hancar (?)	خنجار	32	1	حارار (?)	294	G	—	—	—	—	—	—	—	—
21	Kızıloba	قزل اوبا	33	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22	Tubâyeri (arz)	طوبرى	33	1	—	—	—	—	—	—	Teyeri (?)	تبهوى	A	—	—
23	Manol (Cüneync)	منول	33	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
24	Afşar (mezrau)	افشار	34	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Avşarağzı(?)	T
25	Hafya	خاوبا	34	1	خاوبا	159	N	118	N	—	—	—	—	—	—
26	Taşlıbük (?)	طاشلي بوك	34	1	—	—	—	—	—	—	Daşlık (?)	طاشليق	P	—	—
27	Yonmra (?)	يونمرا	34	1	ياسرا (شبخلو)	273	G	—	—	—	Şehler Mahallesi	—	E	Yamra (Şeyhler)	N
28	Şidibe	شديبه	35	1	شديبه	126	N	135	N	—	Şidibe	شديبه	N	—	—
29	Kantara-i süflâ (Küprü köy)	قنطرة سمنى كوبرى كوى	35	1	—	—	—	—	—	—	—	—	A	Kadı köprüsü	A
										Kadıköprü(?)	Kadı köprüsü	A	A	A	A

- 1) Efnecid 2 ve 3 «Mâlikâne mülk-i evlâd-ı Fağfur Paşa», divânisi timardır, 74 nefer (2. sütün), 49 nefer (3. sütün)
- 2) Kakkın 2 «Mâlikâne mülk-i Emir Sa'd-hâliyen vakf-ı zâviye-i Ali Baba der Sivas, ber mücib-i vakfiye» 120 Nefer.
3 Fatih devrine ait olan bu defterde bu köye rastlanmadı. Görüldüğü gibi Fağfur Paşa evlâd-ı mâlikânesi olarak deftere geçmemiştir.
- 3) Akpınar 3 «Mâlikâne mülk-i evlâd-ı Fağfur Paşa», Divânisi timardır, 4 nefer 2 «Mâlikâne mülk-i ebnâ-ı Fağfur Paşa», Divânisi timardır, 52 nefer.
- 4) Geverek 2 «Rub'-ı Mâlikâne vakf-ı İmâret-i hazret-i Mehmed Paşa bin Hızır Paşa», «Ve Nisif mâlikâne vakf-ı evlâd-ı Muzaffer Çelebi» (Muzaffer Çelebi, Fağfur Paşa evlâdındandır, bk. aşağıda 16 numaradaki açıklamalar). Divânisi Timâr, 26 nefer.
- 5) Kırtanos 3 «Çeltük ekenler avarız virmezler», 26 nefer, Divânî hâssa-i pâdişâh-ı âlempenâh.

TABLOYA AİT AÇIKLAMALAR

- Sütün 1 : Vakfiyede sıralarına göre köyler, imlâlar, bağlı buldukları nâhiyeler, adların vakfiyede geçtiği satırları, (tamâmı) veya kaçta kaç payı vakfedildiği belirtilmiştir.
- Sütün 2 : Ankara, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime No: 10 Sivas Mufassalında bulunan köyler, defterdeki sıra numaraları ve bağlı buldukları nâhiyeler.
- Sütün 3 : Başbakanlık Arşivi, Tapu 15, Tokat mufassalındaki köyler, buldukları sahife ve bağlı oldukları nâhiye.
- Sütün 4 : 1/200'000 haritada bulunabilen köyler.
- Sütün 5 : 1928 «Köylerimiz» de bulunabilen köyler, bağlı buldukları nâhiyeler.
- Sütün 6 : 1970 «Köy ve Belediyeler» de tesbit edilenleri ve bunlara verilen yeni adlar ve bağlı buldukları nâhiyeler.

Nâhiye kısaltmaları :

- A : Almus (Bu adda Küçük, Büyük Almus ve Nâhîve merkezli olan Almus vardır).
- N : Niksar
- G : Gavurlu (Kâfirli)
- B : Bizeri, Tokat
- E : Erbaa
- Gk : Gökdere

- 2 «Divânî hâssa-i Hüdâvendigâr», 55 nefer
- 3 ve 2 «کرسوس Nisif mâlikâne vakf-ı zaviye-i Fahrüddin der Sivas ve nisf-ı âhar mülk-i evlâd-ı Fağfur Paşa.»
- 6) Dönekse 3 «Çeltükçilerdir, avarız virmezler, Nisif mâlikâne mülk-i evlâd-ı Fağfur Paşa, Nisif mâlikâne vakf-ı ulema», divânî hâs-ı Hüdâvendigâr, 77 nefer 2 Nâm-ı diğer Şeyhlu «Nisif mâlikâne mülk-i evlâd-ı Fağfur Paşa...», divânî hâs-ı Hümâyûn, 204 nefer.
- 8) Eakin 3 Esdikin «Mâlikâne mülk-i evlâd-ı F. Paşa», Divânî timâr, 30 nefer (Bunun 16 sı gebrân, yani zimmdir)
2 Esdikin «3 te olduğu gibidir», divânî timardır, 118 neferdir (Bunun 33 ü gebrân'dır).
- 9) Kimkâs 3 ve 2 «1/3 mâlikâne vakf-ı Hâtûn حاتم Hâtûn, 1/3 mâlikâne, mülk-i evlâd-ı Fağfur Paşa, 1/3 mâlikâne, mülk-i Ebû'l-Feth ve Emir Mesud ve Emir Mahmud» divânisi timardır, 3 te 46 nefer 2 de 149 nefer.
- 10) İza 3 ve 2 İze-i Bâla «Nisif mâlikânesi, mülk-i Ebu'l-Feth ve Emir Mahmud ve Emir Mesud ve Nisif mâlikâne, dokuz hissedeni 7 hissesi Mülk-i Cemal Beğ ve 2 hissesi mülk-i evlâd-ı Fağfur Paşa» divânisi timardır, Nüfusu 3 te 33 neferdir, 2 de 84 nefer.
- 16) Emlos (Almos?) 2 Gavurlu nâhiyesindedir. «Nisf-ı mâlikâne mülk-i mebliy'-i Hüseyin Ağa ser-rikâbî, vakf-ı camî ve medrese-i mezkûr ber-müceb-i vakfiyeye an kibel-i verese-i Şemsüddin ve nisf-ı âhar mâlikâne vakf-ı evlâd-ı zükûr-ı Muzaffer Çelebi bin Fağfur Paşa», divânisi timardır, nüfusu 273 neferdir ve bunların 90 ı gebrândır.
- 20) Hancar ? 2 Hayrar ? «Mâlikâne, vakf-ı evlâd-ı zükûr-ı Muzaffer Çelebi bin Fağfur Paşa» divânisi timardır, Nüfusu 26 nefer.
- 25) Hafya 3 ve 2 (Havya), «Mâlikâne, mülk-i evlâd-ı Fağfur Paşa», divânisi timardır, Nüfusu 3 te 12; 2 de 38 neferdir.
- 27) 2 Yamra nâm-ı diğer Şeyhler (?), «Nisf-ı mâlikâne, mülk-i evlâd-ı Fağfur, ber-mücib-i defter-i Umur Beğ ve tayin olunan dervişler, hükûm-i şerif ile zâviyedârlar» 1/2 divânisi der tasarruf-i zâviye ve nisf-ı âhar-ı divânisi timardır, nüfusu 17 neferdir.
- 28) Şidibe 3 Mezraadır, «Tamam mâlikâne mülk-i evlâd-ı Fağfur Paşa» divânisi timardır, Nüfusu yokdur.
2 Karyedir, «Mülk-i evlâd-ı Fağfur Paşa», divânisi timardır, nüfusu 43 neferdir. (Karye-i mezburenin hududî dâhilinde, reyâsî gühden açdıkları yerlerinin mahsulüyle rûsûm karye-i mezburâ hâsulüyle mahsûbdur.)

29) Kantare-i Süflâ

(Köpri Köy) 3 ve 2 Köpri «Tamâm mâlikâne, mülk-i evlâd-ı Fagfur Paşa» divânî timardır. Nüfus 3 te 21 nefer, 2 de 31 neferdir.

Fagfur oğullarının defterlerdeki mâlikâne payı, vakfiyede belirtilen paya her zaman uymamaktadır. İkinci bir gözlem olarak vakıf köylerin nüfusunun zamanla artış kaydettiği zikredilebilir. Nefer olarak nüfus üçüncü Murad devrinde (2), Fatih devri sayımlarına (3) nisbetle bir hayli fazladır. İki sayım arası bir asırdan biraz fazla bir zaman vardır. Bu ara nüfus en azından iki misli olmuştur. Bazı köylerde 13 katına kadar çıkmıştır. Mezraa (ekinlik) olup Fatih devrinde meskûn olmayan Şidibe'de 42 nefer yaşıyordu. Tahrir (sayım) defterleri terimi olarak nefer, vergi mükellefi sayısını vermektedir. Buna bir haneyi temsil eden aile reisleri ile bekâr olan fakat vergi veren mücerretler dahildir. Tabiatıyla hane sayısı daima üstündür. Fatih devri sayımında 46 neferlik Kimkâz köyü nüfusunun yalnız 9 u mücerrettir.

Vakıf mı, mâlikâne mi ?

Osmanlı resmî kayıtlarının, Alibey Paşa bin Fagfur Paşa'nın vakfiyesi karşısındaki tutumu açıklığa kavuşturulmağa muhtaktır. Fatih devrine ait *mufassal* (3) kayıtlarında olsun, Üçüncü Mehmed devrine ait *mufassal* kayıtlarında olsun vakfiyede sayılan köylerin hukukî durumları, hisse mikdarını belirten (tamam, nısf gibi) bir sözden sonra, şu formülle ifade ediliyordu :

Mâlikâne, mülk-i evlâd-ı Fagfur Paşa

Bu takdirde, Osmanlı resmî kayıtları bu köyleri *vakıf* değil *mâlikâne* kabul ediyor. Osmanlı resmî makamlarının «*mâlikâne*» deyimini ile ne kastedtiklerini aşağıda belgesiyle verilecektir. Burada önce şu formülün içindeki diğer deyimlerin üzerinde biraz duralım.

İl yazmanı, mâlikâne deyiminden sonra, yayınlamakta olduğumuz vakfiyede vakıf diye geçen köylerin mâlikâne'liğinin âdiyetini veya nasıl bir hakka dönüştüğünü belirtmek için *mülk-i* veya *vakf-i* deyimlerini kullanıyor. Gerçekten de :

Fatih devrine ait sayım defterinde (3), «*mâlikâne, mülk-i evlâd-ı Fagfur Paşa*» diye gösterilen *Geverek* köyü, Murad III. devrinde, Sivas Mufassalında (2), «*mâlikâne, vakf-i evlâd-ı Muzaffer Çelebi*» diye kayıtlıdır.

Bunun bir diğer örneği *Emlos* (*Almos* ?) köyüdür : Bu köy (2 de) «*ve nısf-ı âhar, mâlikâne, vakf-i evlâd-ı zükûr-i Muzaffer Çelebi bin Fagfur Paşa*». 20 numaralı köy için aynı formül kullanılmıştır.

Formülün üçüncü bölümünde «*eb-nâ-i* veya *evlâd-ı Fagfur Paşa*» vardır. Görülüyor ki, asıl vâkıf *Alibey Paşa*, tamamiyle unutulmuştur. Torunlarından biri olan *Muzaffer Çelebi* kendinden bahsettirecek vesile bulmuş, bazı köyleri kendi vakfı imiş gibi göstermiştir. Halbuki *Alibey Paşa*, aynı ismi taşıyan, babası ve lehine vakfı tesis ettiği oğlu *Fagfur Bey* arasında da unutulmuş gitmiştir.

Mâlikâne

Alibey Paşa, vakfiyesinde sayılan köyleri, oğul Fagfur Bey ve bunun zürriyeti adına vakfetmiştir. Bir gün bunların nesli tükenirse vakıf geliri *Medine* fukarısına, ve Peygamberin türbe-i mutahharelere harcanmağa tahsis edilmiştir. Vakfiyede sayılan vakıf yerlerin hukukî statüleri «*vakıf*» olmak iktiza eder. Gerçi zürriyet vakfı son bir tahlilde bir mülkten farksızdır. Ancak mülk, miras olarak mirasçılar arasında pay edildiği halde, vakıf pay edilemez, parçalanmaz, satılamaz... Bir kere de mülk kabul edildi mi bu köylerin ikinci defa vakfı mümkün oluyor. Nitekim Fagfur Paşa zürriyetinden

Muzaffer Çelebi bu köylerden bazıları-
nı kendi neslinden gelen erkek çocuk-
lara vakfetmiştir. Asıl vakfiyede isc
kız ve erkek çocuklar konusunda şö-
yle bir ayırım yapmıştır. Vâkif, oğlu
Fagfur Bey'e ve nesiller boyunca oğul-
larına, bunlardan sonra, herhalde ne-
silleri tükenme şartına bağlı olarak,
kızlarından olan erkek çocuklara nesil-
ler boyunca vakf etmiştir. Muzaffer Çe-
lebi'nin ikinci vakıfla, birinci vâkifin
irâdesini değiştirip değiştirmediği mü-
nâkaşa götürür. Zira Muzaffer Çelebi'
nin kardeşleri ve yeğenleri olup olma-
dığını bilmiyoruz. Tahrir defterine du-
rumun bu şekilde yansıtıldığına bakılır-
sa, resmî görüş, zürriyet devâm ettik-
çe, hiç olmazsa *Rum vilâyetinde*, bir
toprağın mülkiyeti ile vakıf oluşu ara-
sında bir fark ayırmamak yolunda ken-
dini belli ediyordu. Bunun sonucunda
belki yeni yeni bir takım hukukî du-
rumlar doğacaktır. Nitekim, Fagfur
Paşa oğulları örneği bunu gösteriyor.
Aynı topraklardan bir kısım zürriyet-
ten biri tarafından yeniden vakfedil-
miştir. Ancak, ikinci vakıf birincisinin
doğrultusunda oluşundan, kısa vade-
de bir sorun yaratmamış olabilir. Uzak
vadede doğabilecek sakıncalar için de,
il yazmanı, mâlikâne, vakıf ve mülki
eş değer tutarken tedbirini peşin almış
ve Amasya, Sivas dolaylarından ibâret
olan *Rum vilâyeti mufassal*'ı başına,
resmî görüşü ve devletin tutumunu
yansıtan bir mukaddime koymuştur.

Rum vilâyetinde, toprakların halk
arasında serbestçe alınıp satıldığını,
gerçek bir mülk gibi mirâsda pay edil-
diğini, vakfedildiğini, mahkemelerce
bu konuda resmî belge (huccet, vakfi-
ye) düzenlendiğini beyan ettikten son-
ra, il yazmanı, Trabzon sancağı beyi
Ömer Bey, bu eyâlet topraklarının, sair
osmanlı toprakları gibi «memleket ara-
zisi» veya «mîrî arazi» denen toprak-
lardandır diyerek, rakabelerinin devle-
te ait olması hesabıyla kimsenin mül-
ki olamayacağını, ve bu yoldan yapılan

işlemlerin ve düzenlenen belgelerin hü-
kümsüz olduğunu ve ancak, devlet nâ-
mına toprak sâhibi durumundaki ti-
mar eri marifetiyle, işletmecisi de is-
tediği takdirde, *tapu karşılığında* bir
başkasına devretmesi câiz olabileceği-
ni açıklıyor.

Toprak üzerindeki mülkiyet dava-
ları, resmî görüşe göre, bu toprakların
«mîrî toprak» dan çıkmasını gerektir-
miyordu. «Mîrî arazi», gene aynı mu-
kaddimeye göre İslâm hukukunda, ba-
zı imâmlara göre «haracî arazi» ile ay-
nı şeydir. Kirâcı durumundaki işletme-
ci, toprağı için, kira karşılığı olmak
üzere, toprağın verimine göre onda
bir ile yarım arasında değişen, mah-
sulden bir pay vermek zorundadır. Bu-
na «mukaseme haracı» adı veriliyordu.
Ayrıca işlediği toprağın alanı ile oran-
tılı, adına «çift resmî» denen ve bu vilâ-
yette çift için 57 akçe olan bir «muvaz-
zaf harac» da ödemek mecburiyeti var-
dı.

Ancak vaktiyle bu eyâletlerde, özel-
likle osmanlı yönetiminden önce, bazı
beylere *mâlikâne* olarak bir takım köy-
ler verilmişti. Fakat, osmanlı devrinde
olduğu gibi *temlik* toprağın *rakabesine*
ve sâir haklarına şâmil değildi. Temlik,
toprağın rakabesine inhisar ediyor-
du. Mâlikâne sâhibi olan, hazineye bu-
nun «mukaseme haracı»yle «muvazzaf
haracı»nı ödemekle yükümlü tutulmuş-
tu. Alibey Paşa gibi, sayıları biraz faz-
la köyü mâlikâne olarak alan beylerin
bu toprakları bizzat işletmeleri imkân-
sızdır. Böyle bir şey söz konusu ola-
mıyacağı için bunlar, mâlikâne olarak
muhafaza edip veya kalıcılığını güven
altına almak kaygusu ile vakıf haline
getirdikleri bu toprakları üzerinde ya-
şayan köylülere kira karşılığı işlemeğe
vermişlerdir. Bu gibi köylerin çiftçile-
ri, harac alma hakkını saklı tutan dev-
lete öşrü verdikten başka, mâlikâne sâ-
hibine kira karşılığı ikinci bir öşür ver-
mek zorunda kalıyordu.

Devlet payına bu gibi vakıf veya mâlikâne köylerden düşen oşür (mukaseme haracı) ve çift resmî (muvazzaf haracı), devlet istediği takdirde doğrudan doğruya hazineye alır veya dirlik kabilinden bir devlet hizmetlisine timar olarak verebilirdi. Köylerin hukukî statüsünü vermek üzere düzenlediğimiz cetvelde «divânisi timârdır, hâs hümayündür» derken *divânî* kelimesiyle kastedilen şey köy hâsılından devlete düşen paydır. Ancak bunun miktarını vermediği gereksiz bularak yazmadık.

İlyazmanı, Trabzon Sancağı beyi Ömer Bey'in Sivas mufassalı başındaki osmanlı toprak hukuku anlayışını yansıtan mukaddimeyi ek olarak veriyoruz¹⁵.

Notlar

- 1) İbn İyas, *Bedâyi'ü'z Zühûr fî vekayî'ü'd-dühûr*, C. IV, sf. 378, Mehmed Mustafa neşri.
- 2) Aynı eser, sf. 191.
- 3) Aynı eser, sf. 193, İbn-i İyas burada, ölen Halil Bey'in yerine Sultan'ın, oğullarından birini atadığını söylemektedir.
- 4) Aynı eser, sf. 268.
- 5) Vakfiye H. 909 tarihli ise, M. 17-26 Şubat 1504; H. 919 tarihli ise M. 1-9 Kasım 1513 de inşa edilmiş olmalıdır.
- 6) *Sicill-i Osmanî*, Ebussud maddesi.
- 7) Aynı Eser, Şemsüddin Ahmet Maddesi, *Kanusü'l-A'lâm Fenârf-Âlâü'd-din* mad.
- 8) Halil Bey'in vakıf özetleri için bk. Başbakanlık Arşivi, Tapu 69, *Adana Mufassalı* sf. 261, ve aynı tasnifin 450 Numaralı *Adana Mufassalı*, sf. 997. Bu ikinci defterde kayıtlar daha tafsilatlıdır.
- 9) Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. III, sf. 39-40, İst. 1925.
- 10) «360 senesi Muharrem'inde, Amasya kadısı Muslih-zâde Nizâmüddin Abdurrahman Çelebi vefât idüb, yerine Mahdumu Şemsüddin Mehmed Çelebi Amasya kadısı oldu. Diğer birâderleri Bedrüddin Mahmud ve Seyyüddin Ahmed Çelebi'lerdir». Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. III, sf. 224. Amasya Tarihindeki bu rivayet işi daha karışık bir hâle getiriyor. Zira vakfiye kaydı ve daha bir çok belge 859 da Amasya kadılığının Mehmed'in uhdesinde olduğunu gösteriyor. Başbakanlık Arşivi, Ali Emîrî Tasnifi, Fatih 31

numaralı orijinal bir bey' hucetinde Mehmed bin Abdurrahman El-Muslihi tevki'ine raslıyoruz. Bu hucet 17, Cumadelahar 859 (4. Haziran 1455) tarihini taşımaktadır. Buna mukabil gene aynı tasnifte bulunan Murad II, 3 numaralı ve gene orijinal bir başka belgede 11 Şaban 826 tarihile şöyle bir tevki düşmektedir. «Bu belgenin mazmunu huzurumda görüldü», «Ben Mehmed b. Abdurrahmanu'l-Muslihi». Bu takdirde bu tarihte (20 Temmuz 1423 te) aynı isim ve baba adıyla bir başka Amasya kadısı vardı. Amasya Tarihi kaynak vermediği için, 860 te ölenin Mehmed mi, Abdurrahman mı olduğunu tahkik etmek kabil olmadı.

- 11) Not 10 da ortaya konan karışık durum, vakfiyenin eskiliği lehindedir. Selçuklarda bu gibi önemli hâdiselerde değişik hususlara tanık tutma geleneği için bk. bu dergide çıkan «İkinci Keykavüs'un bir mülknâmesi» adlı makalemiz, Sayı VIII, sf. 57 ve müt.

Makaleyi tamamladıktan sonra, Muallim Cevdet yazmaları arasında bulunan O. 92 Niksar Mufassal'ını tetkik etmek fırsatı çıktı. Evâil-i Zilkade 859 (13-22 Ekim 1455) tarihli bu defterde tablodaki 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 15, 19, 28 ve 29. köylere raslanmıştır. Bunlardan 2 ve 15 numarada kaydı Kâkûn ve **Serkis** سرکس Fagfur Paşa evlâdı malikânesi diye gösterilmemiştir. 24 numaralı Afşar mezraası da öyle, «vaktile has imiş, tabî-i Leys» diye yazılmıştır.

12 Numaralı Derecik درجك «Mâlikâme-i

Evlâd Muzaffer» diye kayıtlıdır ve Sunisa'ya bağlıdır. Eğer bu Muzaffer, diğer defterlerdeki Fagfur Paşa evlâdından olanı ise vakfiye tarihinin doğruluğu inancı kuvvetlenir.

12) Bkz. Not 10.

13) Bkz. Not 11.

14) *Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimiz'in Adları*, T.C., Dahiliye Vekâleti, Nüfus Müdiriyeti Umumiyyesi Negriyeti, aded 3, İstanbul 1928. *Türkiye Mülki idâre bölümleri ve bunlara bağlı Köy ve Belediyeler*, İçişleri Bakanlığı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü yayınları, seri II, sayı 4. 1 Haziran 1970 teki durum.

15) Mâlikâne divânî sistem hakkında daha geniş bilgi için Bk. Ö. L. Barkan: «Mâlikâne Divânî Sistemi», *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, C. II., (1932-39) Ek Olarak verdiğimiz Belge, Sivas Mufassalının, Türk İktisat Tarihi Enstitüsündeki Fotokopisinden yararlanarak yeni yazıya çevrilmiştir.

١٠) ثبت جميع مضامين الوقفية باقرار الواقف عندى تقبل الله تعالى خيراتہ وضاعف [حسنة] وحکمت بعد مراعات الشروط بالصحة والادوام كتبه الفقير احمد بن محمد المبتلي يومئذ بدار الاقبال نيکسار في تاريخه الهجرى غفر لهما و عني عنهما بحق النبي و البر

١ الحمد لله الذى ملك عباده من ملكه مايشاء و قدر ارزاقهم في الارض والسما و لى (وارتدى) العظمة و القدرة و الكبرياء و منه

٢ الاحسان و السـوق الى الخيرات و الالاء و صلوه على النبي الامين المختار المصطفى محمد المهادى امته الى اقوام

٣ سبل الهدى و على آله و عترته [الذين] هم نجوم الاهتداء و بعد فان الله سبحانه عز سلطانه قد خص خاص عباده

٤ بنظر عنايته و هدايته و هديهم الى كنيف عصمته و رعايته و وفقهم ليقربوا بانواع التقرب و الطاعات

٥ الى مولاهم و يتزودلي هو (و يتزودوا له) بصرف اموالهم الى الخيرات لاخرهم من اولاهم و من جملة من ينتظم في ذلك النسق

٦ الجليل و يجمل رضاه ربه خير دليل و يعلم ان متاع الدنيا قليل قليل الذخر السيد الجليل المقدر و العمدة السند الجليل الاثار

٧ الامير الكبير الاعظمي و الصدر الخطير المظفي جامع المال و المقاهر مرجع الاعالي و الاكابر ذو الجاه و الدوله العلية صاحب الحضرة

٨ السنية المتشرف بتطواف بيت الله الحرام و بزورة روضة سيد الانام عليه التحية و اكل السلام المحفوف

٩ بعناية المولى الاله عليك باشا ابن المرحوم الصدر الشهيد فغفور باشا فسح الله ايام دولته و اثار ضريح الاسلافه

١) يقرر ما احتواه عند الفقير عبدالكريم بن ولى الدين القاضى نيکسار عني عنهما

٢) لما ظهر مضمونه عندى و صح مكنوته لى قبلته و امضيته و ارتضيته نعمة الفقير حاجى محمد بن مسعود القاضى باماسيه مع المضافات و الملحقات عني عنهما

٣) يعمل بما احتواه عند تقرر فحواه نعمة الفقير اياس بن احمد المدرس [المأذون] بالافتا [ب] مدرسة السلطان بايزيد خان عني عنهما

٤) لما ثبت مضمونه على النمط المذكور فيه عندى قبلته و امضيته و نفذته و انا الفقير اليه سبحانه ابراهيم بن خيرالدين القاضى المأمور بفحص اوقاف ممالك الروم باصر من بيده الامور لازال مطاعا الى انتهاء الدهور عني عنهما

٥) هو الموفق لما وضح و تحقق لى بما هو طريق الوضوح شرعا قبلته و امضيته مسئولاً منى ذلك حرره الراجي عفوره الفنى الوفي محمد بن عبدالرحمن بن محمد المصاحي القاضى بمدينه العز اماسيه فى سنة تسع و خمسين و ثمانمائة غفر لهما تعالى

٦) لما عرض علي قبلته و امضيته مسئولاً حرره الفقير الراجي عفوره تعالى سبحانه تعالى كمال الدين بن موسى القاضى بدار العز اماسيه و بتفتيش اوقاف ممالك الروم غفر لهما .

٧) يرغى فحواه يقضى بمقتضاه . نعمة الفقير الى رحمه ربه الرحيم محمد بن ابراهيم القاضى بمحروسة دارالعز اماسيه عني عنهما رب البرية

٨) المحرر المظفي من الثقات عندى و انا الفقير مصطفى بن خواجه (-) القاضى بمحروسة قونية و بتفتيش اوقاف مملكة الروم ممن له دام اصاله

٩) ثبت مضمونه عندى . حرره عبدالرحمن بن محمد المصلحي القاضى باماسيه غفر لهما العلي لسنة ست و ثلثين و ثمانمائة الهجرى عفا عنهما المولى

بمنه و كرمه الوفي

٢١ و طابا لمصاة الرب الرحيم « يوم لا ينفع مال ولا بنون الا من آتى الله بقلب سليم » ما هو له وملكه و في يده و قبضته

٢٢ و تحت تصرفه و حوزته الى صدور هذا الوثيق منه من القرى و المزارع الآتي ذكرها الشايف كنه تارواشيق

٢٣ الشرعيه الانبقة في بده الشريفه و ذلك جميع القرية المدعوه افكريد في صحراء مدينه الاقبال نيكسار

٢٤ المستغنيه عن التحديد والتوصيف والتعريف لشهرتها بين مزارعها و جميع القرية المدعوه كما كون ظاهر المدينه

٢٥ المذكوره حرسها الله تعالى و جميع القرية المدعوه آق بيكار و جميع القرية المدعوه كورك و جميع القرية

٢٦ المدعوه كرتانوس و جميع النصف الشايح و هو سهم واحد من سهمين من جميع القرية المدعوه دونكسا الكاشه (الكاشين)

٢٧ كلهن في المدينه المذكوره و جميع القرية المدعوه ارموس في ناحية افلغين من اعمال المدينه المذكوره و جميع القرية المدعوه

٢٨ اسكين الكاشه في تلك الناحيه و جميع سهم واحد من خمسة اسهم من جملة القرية المدعوه ككاس و جميع سهم واحد

٢٩ من خمسة اسهم ايضا من القرية المسماة ايزا و جميع القرى المدعوات بوغا و درجوك و مولبال و اسكلو و سرکس

٣٠ و جميع ثلثه اسهم من اربعة اسهم من جملة القرية المدعوه املوس في ناحيه كافورلى من اعمال دارالنصر توقات

٣١ و جميع القرية المدعوه علمنار الكاشه في تلك الناحيه و جميع الارض الصالحه (المدعوه) بمظفرالدين الكاشه في تلك الناحيه

١٠ (اسلافه) و رحم ابائه لما علم بعلم الثمين (اليقين) ان الدنيا الدنيه موطن البلية و مأوى الرزية محل صنوف الحاديات

١١ و البلايا مقر صروف النايبات و المنايا نعيمها منتظر بالزوال و مقيمها على شرف الارتحال آخر نعمتها غم .

١٢ و منتهى دسمها سم في كرمها مكر طالها محكور و راعها ذليل و حالها (؟) مقهور . فبعدا الاحوالها الفاسده

١٣ اذليست على وتيرة واحده هي الدنيا تقول بملأ (بملأ) فيها جذراً حذار من بطشي و فتكبي فلا يفررنكم (بفرندم) حسن ابتسامى فقواي ١٤ مضحك و العقل مبكي و ان الذكي اللبيب و الفطن الاديب من تمسك بحبل الاعتصام قبل ان تقرب عمرة

١٥ عمره من الفصام و تدارك مافات من عمله قبل ان تنقطع امله بحلول اجله و اتخذ غنة لنفسه عند زواله رسمه

١٦ و تفكر لقد من أمسه و انمى (انما) يتيسر ذلك بانفع الاعمال و الخيرات و احسن المبرات و الحسنات . كما قال سبحانه و تعالى

١٧ «مثل الذين ينفقون اموالهم في سبيل الله كمثل حبة انبتت سبع سمائل في كل سبلة مائة حبة و الله يضاعف

١٨ لمن يشاء و كما قال جل جلاله و عم نواله « ما عندكم ينفذ و ما عند الله باق » و كما قال النبي المختار المصطفى عليه اكمل التحية

١٩ و افضل السلام « و اذا مات ابن آدم انقطع عمله الا عن ثلث علم ينتفع به و ولد صالح يدعو له و صدقه جارية » فرثف

٢٠ و حبس و أبد و سبل بنية الخلوص عن الرياء و طوبه طريقه يتلأء منها النور و الصفا حبه لوجه الله الكريم

٤٣ و لزومه بعد ماروعى شرايط صحة الوقف
و لزومه فى خصوصه و عمومه على اقوال الائمة
المهدين رضوان الله تعالى

٤٤ عليهم اجمعين فصار الوقف اثر ما وقع الحكم
باللزوم من موقع صدر الكتاب طوبى له و حسن
مآب لازماً متفقاً

٤٥ عليه مخلداً مؤبداً و ليس لاحد من
خلق الله و بريته و يؤمن بالله و رويته من ملك
او سلطان او وال او قاض

٤٦ او فقيه ان يسمى فى ابطاله و نقضه و تحويله
بتأويل فاسد و اقاويل مموهه فمن يفعل ذلك
فاله حسبه

٤٧ و مجازيه « يوم يعرض الظالم على يديه » ،
« فمن بدله بعد ما سمعه فانما ثمه على الذين يدلونه
ان الله سميع عليم » و على مقبره لعنه الله

٤٨ و ماشكته و اللاس اجمعين و اجر الواقف
على الله الحى الجواد و الكريم الرحيم أنه هو البر
الكريم و على هذا وقع الحكم و الاشهاد

٤٩ و التحرير فى اليوم الخامس عشر من شهر
الله العلى الاعظم شعبان المبارك المعظم من شهور
سنه ست و اربعين

٥٠ و سبعمائه من هجره النبي صلى الله تعالى
عليه و سلم

١ - شهد بمافيه احمد بن طو ... الخياطى

٢ - محمد بن سلور المتفقه

٣ - نورالدين بن يعقوب

٤ - محمد بن الشيخ احمد الحافظ الحون

٥ - عيسى بن عناية الله الكاتى الحافظ

٦ - عصمة الله بن حسين حافظ كلام الله

٧ - فتح الله ابن امرالله المتفقه

٣٢ و جميع القرية المدعوه قاضى محمد فى تلك
الناحية و جميع القرية المدعوه ختجار و جميع
الارض الصالحه للزراعه و الفرس

٣٣ المشهوره بقزل اوبا و جميع الارض المشهوره
بطوبى يرى و جميع الجنيهه المشهور بتناول و جميع
المزرعه المدعوه

٣٤ افشار و جميع القرية المدعوه حافيا و جميع
القرية المدعوه طابشلى يوك و جميع القرية المدعوه
يوغرا و جميع القرية

٣٥ المدعوه شديبه و جميع القرية المدعوه
بقنطره السفلى و الان تدعى بكوپرى كويى بجمه
القرى و المزارع

٣٦ و الاراضى المذكورات من الحدود و الحقوق
و من التوابع و الواحق على نجله النجيب و ولده
الاديب فففور بيك دام عزه ثم على

٣٧ ابناءه و ابناء ابناءه و ابناء ابناء اولاده
ابداً ما تعاقبوا و تناسلوا بطناً بعد بطن و قرناً
بعد قرن

٣٨ و عقباً بعد عقب ثم على اولاده من الاناث
على الترتيب السابق ذكره ثم و ثم و ان انقرضوا
العيان بالله

٣٩ من قهر الفياض على فقراء المدينة المنوره
و الروضه الشريفه المطهره صلى الله تعالى على
ساكنها فصار |ت| جميع

٤٠ القرى و المزارع المذكورات و الاراضى
كلهن وفقاً صحيحاً شرعياً و حبساً صريحاً مرعياً
بتابلاً (?) مؤبداً مخلداً

٤١ بحيث لا يباع ولا يوهب ولا يرهن ولا
يسترن ولا يورث الى ان يرث الله الارض و من
عليها و هو

٤٢ « خير الوارثين » . و قد حكم الحاكم الموقع
اعلاه ، اعلاه مولاة |وهو| ، نافذ الحكم و القضا
قادر على التنفيذ و الامضاء بصحة الوقف

- 1 Fakıyr, Nıksar kadısı Veliyyüddin oğlu Abdülkerim, affolalar, nezdinde mühtevası geçerli görülmüştür.
- 2 «İçindekileri öğrenip bunların doğruluğu bizce anlaşılınca, kabul edip yürürlüğünü onayladık ve benimsedik». Yazan, Amasya ve ona bağlı ve ek olan yerlerin kadısı Mesud oğlu fakıyr Hacı Mehmed'tir.
- 3 «İçerdiğinin (mazmununun) doğruluğu anlaşılınca gereği yapılır». Yazan, Fetvâ [vermeğe yetkili] Sultan Beyazid Hân medresesi müderrisi Ahmed oğlu fakıyr Ayaş'tır.
- 4 «İçinde belirtildiği üzere içerdiği (mazmunu) bizce sâbit görüldüğünden, kabul edip yürürlüğünü onaylıyarak, uyguladık» Ben, Zamanların bitimine kadar sayılası yetkilice, Memâlik-i Rum (Sivas vilâyeti) evkafını denetlemekle görevli, affolalar, Hayrüddin oğlu fakıyr kadı İbrahim'im.
- 5 Başarıya ulaştıran O'dur. Bizden, gelip sorulduğunda, ger'i (hukukî) yoldan, açık ve gerçek olduğu nezdimizde anlaşıldığından kabul edip yürürlüğünü onayladık». Yazan, Varlık ve Bolluk sâhibi (Ganî ve Vefî) Rabb'inin mağfiretini uman, şan şehri (medinetü'l-izz) Amasya kadısı Muslihî Mehmed oğlu Abdurrahman'ın oğlu Mehmed'dir. [Allahu] Taâlâ cümlesini bağışlıya Yıl 859.
- 6 «E'na a'zedip [hakkında] fikrimi sorduklarında, kabul edip yürürlüğünü onayladım». Rabb'i subhanehu ve Taâlâ'nın affını uman şan şehri (darü'l-izz) Amasya kadısı ve Memâlik-i Rum (Sivas vilâyeti) evkafı denetimi ile, yetkilisince görevlendirilen Hoca ... oğlu fakıyr Mustafa'yım.
- 7 «İçindekilere uyulur, gereğince kaza yapılır (hüküm verilir)». Yazan, Rahîm olan Rabb'inin rahmetinin fakırvı, Şan şehri (darü'l-izz) Amasya kadısı İbrahim oğlu Mehmed'dir. Yaratıkların Rabbi onları affeyliye.
- 8 «Yazıyı yazıp imzasını koyan, nezdimde güvenilir kişilerdendir». Ben, korunmuş Konya kadısı ve Rum Memleketi (Sivas vilâyeti) evkafı denetimi ile, yetkilisince görevlendirilen Hoca ... oğlu fakıyr Mustafa'yım.
- 9 «İçerdiği (mazmunu) bizce sâbit görüldü». Tahrir eden, Amasya kadısı, Mehmed oğlu Muslihî Abdurrahman'dır, Yüce [Allah] kendilerini mağfiret eylesin, Yıl hicrî 836 [yıldır]. Minnet ve bol keremleriyle Mevlâ onları affeyliye.
- 10 «Vakfiyenin bütün mazmunları, Allahu Taâlâ bütün hayırlarını kabul ve [hasenâtını] kat kat eylesin, vâkıfın katımızda yaptığı ikrarla sâbit görüldü. Şartlara uyarak sıhhat ve devâmına hüküm ettik». Yazan, [vakfiyenin] yazıldığı hicrî tarihte, ikbâl şehri (darü'l-ikbâl) Nıksar'da kadılık belâsına düşen Mehmed oğlu fakıyr Ahmed'dir, peygamber ve (anlaşılmalıyan bir kelime) hakkı için affolalar.

- من يشهد حضوره على اعتراف الواقف
- ۸ شمس الدين بن احمد بن الحاج حسن بن هرون (؟)
- ۹ محمد | محيى | الدين بن عمر بن عسى (عيسى؟)
بن على الخطابي ابو الحافظ
- ۱۰ الحاج يعقوب بن حسين المعلم بدار التعليم با ماسيه
- ۱۱ عز الدين خواجه عبدالله بن خواجه نصرالا
الاشهر بالخدامي
- ۱۲ نصرالدين حسين بن | محيى | الدين محمد بن
احمد الواعظ
- ۱۳ عبدالعزيز بن هداية الله المتفقه
- ۱۴ محيى الدين بن هبة الله بن ولي الدين المعلم
بدار التعليم
- ۱۵ حسين بن حسن بن احمد الطوسى ثم الاماسي
- ۱۶ محمد بن رسول بن خضر الطوسى ثم الاماسي الحون
من الشاهدين حضور ثبوت مضمونه
- ۱۷ سفدالدين بن تاج الدين التوقاى
- ۱۸ مسعود بن حسين بن احمد الواعظ المتفقه
- ۱۹ عناية الله بن هبة الله الاماسي المتفقه
- ۲۰ خواجه نصرالدين بن عزالدين الاماسي النهاجى
- ۲۱ خواجه ابراهيم بن حسين الاماسي الحافظ الخطاىر
- ۲۲ خواجه محمد بن خواجه احمد ابن حسين
الحافظ الكاتى.
- ۲۳ شهر ثبوت مضمونه محمد بن عبدالرحمن بن
محمد المصلحى القاضى ابوه بمدينه اماسيه يومئذ
- ۲۴ شهر ثبوت مضمونه حاجى محمد بن مسعود
القاضى بدار الاقباء نيكسار مع المضافات
و الملحقات
- ۲۵ يشهد بمضمونه احمد بن الحاج حسن المتفقه
شهد عندى
- ۲۶ يشهد بمضمونه الحاج عبدالله بن محيى الدين
الاماسي
شهد عندى

- 1 Kendi mülkünden kullarına dilediği kadarını mülk olarak veren, yerde ve gökte rızıklarını /akdır eden, azamet, kudret ve kibriyâyı bürünen Allah'a hamdolsun
- 2 İnsanlarda bulunan O, hayır işlemeğe ve iyilik beklenen şeyleri yapmağa yol gösteren O'dur, Emin, seçkin ve ümmetini hidâyet yollarının en doğrusuna rehberlik eden peygamber Muhamme-i Mustafa'ya
- 3 Yol gösteren (ihtidâ olunan) birer yıldız olan âl'ine ve ehl-i beytine (ihretine) namaz olsun, İmdi, sultanlığı azız olsun, Allah subahnuhu, en hâlis kullarını
- 4 İnâyet ve hidâyet gözü ile ayrı tuttu, riâyet ve hidâyet kanadının altına sığınmağa yol gösterdi, türkü yakınlık ve hayır işlerine girişerek
- 5 Mevlâ'larına yaklaşmağa, Âhiretleri için ülâlarından (sonları için başından) paralarını hayır işlerine ve bu g'izel uğurda sayılabilecek şeylere sarfederek azık yapmayı başarmağa sürüklüdi,
- 6 Rabbinin rızâsının en iyi rehber olduğunu, dünya malının az, ahret için faydasının pek olmadığını gösterdi, [Bu yüz-dendir ki] dayanak ve kadri güzel, örnek ve değerli eserleri olan efendi,
- 7 Yüce ve büyük emir, ulu ve sayılı sadr, nefsinde yücelikler ve öğünç vesilelerini toplıyan, büyüklüklerin ve yüce kişilerin baş vurdıkları, yüce devlet ve şan sâhibi, «hazret-i seniyye» nin sâhibi
- 8 «Beytullah'i-haram» tavâfi ve üzerlerine tahıyyât ve selâmların en mükemmeli olsun, «Seyyidü'l-enâm (insanların efen-disi) »in ravzalarını ziyâretle şeref kazanan,
- 9 İlahî ve Mevlâsı'nın inâyetinin sardığ' şehid sadr Fağfur paşa'nın oğlu Alibek Paşa, Allah devletlerinin günlerini uzat-sın ve seleflerinin mezarlarını şeydınlat-sın
- 10-11 atalarına rahmet eylesin, den' dünyasının, belâ yurdu, felâket evi, tür' hâdis ve belâların, musibet ve ölüm yeri olduğunu rahat ve refahı'nı zevâl kollar, yerlisi göçecek âni bekler, nimetlerini sonunda gam,
- 12 yağlısının ucunda zehir, kereminde hile, ardından koşan desisesine kurban, peşinde olan zelli, istiyeni mahkur olduğunu, bozuk ahvalı olmaz olsun,
- 13 zirâ bir düzeyde gitmek âdeti yoktur; dünyadır, ağız dolusu havkırır; yumruğundan uyanık olun sakının, güzel güzel güldüğüme bakmayın, sözlerim,
- 14 güldürebilir, akıl ise ağlatır, zeki ve akıllı olan idrâk ve anlayıştan yoksun olmıyan, can ten ilğinden çözülmenden [gü-nahlardan koruyacak] sağlam bir kulba yapışandır, ecel gelip te ümldi yitirmeden amellerinde eylediği kusuru telâfi edendir,
- 15 mezarına girdiği zaman öz canını koruyacak bir şey hazırlıyandır,
- 16 varını dünden düşünendir, Bu gibi şeyler ise ancak amellerin ve hayır işlerinin en yararlısı, meberrât ve hasenâ-tın en güzeli ile sağlanabilir, Nitekim Subhanuhu ve Taâla buyuruyorlar ki :
- 17 «Allah yolunda mallarını harcıyanlar, her birinde yüz tane bulunan yedi başak veren bir tane gibidirler, Allah dilediğine kat kat verir».
- 18 Gene, Celle celâlühu, feyzleri şümullu olsun buyuruyorlar ki : «Sizdekinin arkası gelir, Allah'da olan kalıcıdır». Seçkin peygamber Mustafa, üzerlerine salâların en mükemmeli
- 19 ve en iyisi olsun buyuruyorlar ki : «Üç şey dışında, kişi oğlunun amelleri defteri ölümü ile kapanmıştır, Bunlar da [Ardından] yararlanılması mümkün bir bilim, dua edecek bir hayırlı evlâd ve kesilmez bir sadaka» — olduğunu bildiğinden
- 20 riya karışmayan bir niyyet, nur saçan arı ve gönülden bir arzu ile Kerim olan Allah'ın yüzü için ve
- 21 Rahim olan Rabbin, huzuruna gidecek temiz bir kalbden başka ne mal-mülk ne de çoluk-çocuk kâr etmediği bir günde, rızasını kazanmak
- 22 için, bu vakfı ikrar ettiği ana kadar kendinin olup mülkü olan, elinde ve kabzasında, tasarrufu ve eli altında olan ve böyle olduklarına
- 23 gereflî ellerinde şer'i ve muteber belgelerle sâbit olan, aşağıda zikri gelecek (20-21) köy ve mezraaları (ekinlikleri) vakfedip habs etti kalıcı yaptı ve sebil eyledi, Bunlar da sırasıyla, İkbâl şehri (mednetü'l-İkbâl) Niksar sahrasında bulunan Efkerrid adı verilen köyün tamamı ki
- 24 çiftçiler arasındaki ünlü dolayısıyla tanımlama, anlatma ve sınırlamaya ihtiyacı yoktur, bundan başka, gene mezkûr şehir, Allah onu korusun, dışında bulunan ve kâkân کاکان adı verilen köyün tamamını,
- 25 Akpınar آق بیگار adı verilen köyün tamamını ve Keverek کورک adı evrilen köyün tamamını
- 26 ve Kirtanos کرتانوس adı verilen köyün tamamını, ve Dönekse دونکسه adı verilen köyün şayi yarı hissesini yani iki sehimden birini (bu sayılan köylerin tümü mezkûr olan aynı şehirdedir);
- 27 gene aynı şehrin nâhiyelerinden Eflağın اقلین [nâhiyesine] bağlı Armos ارموس köyünün tamamını; aynı nâhiyeye bağlı İskin (İbiskin?) اسکین köyünün tamamını ve Kinkâs کینکاس adı verilen

- köyün beş sehımden bir sehımın tamamını ve
- 29 İza [إزا] adı verilen köyün gene beş sehımden bir sehır payının tamamını (Donma ?), Dereclik درجوك , موبال (Molya (Meğelli?) مولا , Eskilu (Eşiken?) ve Serkis سرکس adı verilen köylerin tamamını;
- 30 Zafer şehri (dâr'ûn-nasr) Tokat nâhiyelerinden kâfurلی کانورلی nâhiyesinde bulunan ve Emlos (Elmos?) املوس adı verilen köyün dört sehımden üç sehım hissesinin tamamını;
- 31 aynı nâhiyede bulunan Alemdar ائلدار adı verilen köyün tamamını ve aynı nâhiyede bulunan [tarıma] elverişli Muzafferüddin مظفرالدین [adı verilen] arazi parçasının tamamını;
- 32 aynı nâhiyede Kadı Mehmed قاضي محمد adı verilen köyün tamamını; Hancar خنچار adı verilen köyün tamamını; tarıma da ağaç dikmeğe de elverişli
- 33 Kızıl oba قول اوبا adıyla ün yapan arazi parçasının tamamını; Tubâ yeri طوبى ري diye ün yapan arâzi parçasının tamamını; Manol منول diye ün yapan bağçenin tamamını;
- 34 Afşar افشار diye ünlü bağçenin tamamını, Hafya حافيا adı verilen köyün tamamını, Taşlıbükk (Taşlı öyük?) طاشلى بوك adı verilen köyün tamamını, Yonmara يونمرا adı verilen köyün tamamını,
- 35 Şiddibe اشديبه adı verilen köyün tamamını, Kantara es-Süflâ (Aşağı Kantara = sukemerli) قنطرة سفلى adı verilen köyün tamamını, ki bugün bu köy Köprü Köy كوبرى كوي adıyla anılmaktadır, bütün bu zikredilen köyleri ve ekinlikleri
- 36 ve arazi parçalarını, tüm sınırları ve bunlara bağlı olan hakları, bunlara bağlı ve ek olan herşeyleriyle birlikte, soylu mahdumları ve edip oğlu, şanı dâim olsun, Fağfur Beğ'e
- 37 kendinden sonra oğullarına, onlardan sonra oğulları oğullarına ve oğul oğullarının oğullarına, batınlar, kuşaklar, akapları tevâli edip nesil verdikçe bunlara
- 38 ve bunlardan sonra, gene yukarıda belirtilen sıra ile nesilleri kuruyuncaya kadar kızlarından olan oğullarına, bunların da - Bereket veren (Favyâz) Allah'ın kahırından esirgesin - nesli tükenince
- 39 Medine-i Münevverê fakıyrlerine ve sâkinlerinin üzerine Allah'ın namazları olsun, temiz Ravza-i Mutahhare'lerine vakf etti. Bu şekilde bütün
- 40 bu anılan köyler, ekinlikler ve arazi parçaları hepsi ger'i (hukuki) sahih bir vakıf, uyulur sarıh bir «babs» olup ebedî ve kalıcı oldu.
- 41 Artık ne satılır ne de bağışlanır, ne rehin edilir ne de - Allah yer yüzünün ve yer yüzünde ne varsa hepsinin vârisi olana kadar, ki en iyi mirasçı o dur - miras olur.
- 42 Yukarısına imzasını koyan, - Mevlâsı onu daha da yükseltsin - hüküm ve kazaya yetkili ve kararını yerine koyub uyguluyabilen hâkim, vakfın sıhhat
- 43 ve gereğine - cümlesinin üzerlerine Yüce Allah'ın rızaları olsun, doğru yolda olan imâmların sözleri üzere, vakfın sıhhat ve gereği koşulları, özel ve genel bakımdan gözlenerek - hükmetti.
- 44 Bu şekilde - mutlu ve sonu hayır olsun - hâkim, bu [vakıf] nâmenin üstüne, vakfın gereğine dâir hükümünü yazıp imzalamakla (tevkî' etmekle) bu vakıf gerekli
- 45 ve üzerinde oy birliği olan, kalıcı ve ebedî oldu, Allahın kul ve yaratıklarından Allah'a ve onu görmeğe inancı olan melik, sultan, vâli, kadı
- 46 yahud fakıyh olsun, hiç bir kimse ibtal, edemez bozamaz yahud kötü bir yorum ve yalan yanlış sözlerle değiştiremez. Böyle bir geysi yapmanın Allah hesabını görsün
- 47 ve zâlimin [pişmanlıktan] ellerini ısıracağı bir günde cezasını versin, «duyduktan sonra bunu kim değiştirmeğe kalkarsa, vebalı değiştirmeğe kalkanların boynuna olsun, Allah Duyan ve Bilen'dir», değiştirenin de üzerine Allah'ın
- 48 meleklerinin ve bütün insanların laneti olsun, Vakıfın sevâbı Ölümsüz, (Hay), eliaçık (Cevâd), Kerem sahibi (Kerim) ve Acıyan (Rahim) olan Allah'a aittir, Allah Berr بئر dir, Kerim'dir, Hüküm bunun üzerinedir, tanıklıklar bunun üzerine yapılmıştır
- 49 ve buna göre,
- 50 Yüce Allah'ın namaz ve selâmları üzerine olsun, Peygamberin hicretinin 746 ncı

yılı aylarından, Yüce (Alıyy) ve en Ulu (Azam) olan Allah'ın ayı olan Kutlu ve ulu tutulan Şaban ayının on beşinci (1345, Aralık 1.) gününde yazıya geçirilmiştir.

- 1 İçinde yazılı olana Tu... oğlu Hayyatî Ahmed tanıktır
- 2 İçinde yazılı olana Silür oğlu Mütefakkıh Mehmed tanıktır
- 3 İçinde yazılı olana Ya'kub oğlu Nürüddin tanıktır
- 4 İçinde yazılı olana Şeyh Ahmed oğlu -- Hâfız Mehmed tanıktır
- 5 İçinde yazılı olana İnyetullah oğlu Hâfız Kâti İsa tanıktır
- 6 İçinde yazılı olana Hüseyin oğlu, Allah Kelamı hâfızı İsmetullah tanıktır
- 7 İçinde yazılı olana Nurullah oğlu mütefakkıh Fethullah tanıktır.

Vakıf itiraflarında hazır bulduklarına tanıklık edenler

- 8 ... oğlu Hacı Hasan oğlu Ahmed'in oğlu Şemsüddin
- 9 Ali oğlu, İsa oğlu, Ömer'in oğlu Hattabî, ebu'l - hâfız Muhyiddin
- 10 Hüseyin'in oğlu. Amasya Darü't-ta'lim'inde müderris Hacı Ya'kub
- 11 Daha çok El-Hâdimî deye ün yapmış olan Hoca Nasrullah oğlu İzzuddin Hoca Abdullah
- 12 Ahmed oğlu, Mehmed oğlu (atlanmış bir kelime) ed-din oğlu vâiz Nasruddin Hüseyin
- 13 Hidâyetullah oğlu mütefakkıh Abdülaziz
- 14 Veliyyiddin oğlu Hibetullahın oğlu Darü't-ta'lim'de öğretmen Muhyiddin
- 15 Ahmed oğlu Hüseyin'in oğlu Tuslu ve daha sonra Amasyalı Hüseyin
- 16 Hızır oğlu Resul'ün oğlu Tuslu ve daha sonra Amasyalı (okunmayan bir kelime) Mehmed

İçerdiğinin (mazmununun) sübût bulunduğuna tanık olanlar

- 17 Tâcüddin oğlu Tokatlı Sa'düddin
- 18 Ahmed oğlu Hüseyin'in oğlu vâiz ve mütefakkıh Mesud
- 19 Hibetullah oğlu Amasyalı mütefakkıh İnyetullah
- 20 İzeddin oğlu (okunamayan bir kelime) Amasyalı Hoca Nasruddin
- 21 Hüseyin oğlu Hayyatî hâfız Amasyalı Hoca İbrahim
- 22 Hüseyin oğlu Hoca Ahmed'in oğlu Kâti hâfız Hoca Mehmed.
- 23 İçerdiğinin sabit olduğuna Mehmed oğlu, bu günlerde Amasya şehri kadısı olan Abdurrahman'ın oğlu Mehmed tanıktır.
- 24 İçerdiğinin sâbit olduğuna Mesud oğlu İkbâl şehri (Darü'l-İkbâl) Niksar ve ona bağlı ve izâfe edilen yerlerin kadısı Hacı Mehmed tanıktır.
- 25 İçerdiğine Ahmed oğlu mütefakkıh Hacı Hasan tanıktır. (Nezdimde tanıklık etti).

26 İçerdiğine Muhyiddin oğlu Amasyalı Hacı Abdullah tanıktır. (Nezdimde tanıklık etti).

Ek. I

(Sivas Muffasalı Mukadimesi)

(Tapu ve Kadastro 14, Sivas Mufassalı vrk. 1 - 2) 9 888.A.

Bİ'SMİLLAHİ'R-RAHMANİ'R-RAHİM

El-hamdü lillâhi'l-lezi lehü mülkü's-semâvâti ve'l-arz ve hüve alâ külli şey'in kadîr.

Cenâb-ı hâkan-ı rûy-i zemîn ve ha life-i Resûl-i Rabbü'l-'âlemîn, mâlik-i memâlikü'l-'âlem, zillü'z-zalile 'alâ kâf feti'l-ümem, mümehhid-i kavâ'idü's-şer'i'l-mübîn, müeyyid-i m'cakıdü'd-dîni'l-metîn fâtihi bilâdü'l-meşârik ve'l-magâribi bi-seyfillâhi'l-meslûl ve cündi hi'l-gâlib, hâmi himel-Haremeyn ve'l-kaimeyni'l-müfahameyni'l -- mu'azza meyn es-sultan ibnü's-sutan, *es-sultan Selim Han ibnü's-sultan Süleyman Han lâ-zâlet saltanatehu müteselsile ilâ yevm-i yüb'asûn ve lâ-berihat ahkâma ma' diletihi câriyetun fi aktâri'r-rub'i'l-meskûn hazretleri tevfikı Rabbânî ve te'yi di sübhânî ile serîr-i saltanat-i şâmihâ tü'l-'imâdı ve kürsi-i hilâfet-i râsihâ-tü'l-evtâdı cülûs-ı hümiyûnlarıyla teşrif buyurduklarında havze-i hükûmet-i tâtme ve dâire-i devlet-i âmmelerinde münderic olan memâlik-i fesihetü'l-ek-nâfde mütemekkin ve akâlim-i vesiy'atü'l-etrâfda mütevattın.. olan tavâif-i enâm ve kabâil-i havâs ve avâmın kırâ ve emsârda ve etrâf ve aktarda me dâr-ı me'âşları ve manât-ı intifâ, ve inti'âşları olan emlâk ve ziyâ'dan ve ebniye ve buka'dan kabza-i tasarruflarında olan bada'aları kâinen men kân teftiş ve tenkiyr olunub kalil ve kesir ve nakıyr ve katmir silk-i sutûre nazm olunub âbâ-i izâm ve ecdâd-ı kirâmlarının sünnet-i seniyye ve âdet-i behiyyeleri minhâcı üzere defâtir-i sedide-i sultaniyye ve cerâid-i cedide-i hâkaniyyeye akd olunmak emrolunub*

Defâtir-i kerîme-i kadîmede arâzi-i memâlik-i mahmiyyenin tafâsil-i ahvâ line ta'arruz olunmayub ve künh ve hakıyatı nedir, öşriyye midir, haracıyye midir ve tasarruf idenler milkleri midir keşf ve beyân olunmaduğı sebebeden *re'âyâ ellerinde olan yerleri öşriyye sanub beşde bir vermekde nizâ idüb ve kendülerin milkleri sanub sâir milkleri gibi birbirine bey ve şirâ idüb* ba'z-ı dahi kendü zu'mlarınca vakf idüb vülât ve hükkâm dahi hakıyat-ı hâle vakıf olmayub hilâf-ı şeriat-i şerife bey ve şirâ huccetleri ve vakfiyeler virmekle nizâm-ı umûra ve mesâlih-i cumhûra halel-i azîm gelmeğın *defâtir-i şerife-i hakaniyyenin matla'larında arazi-i memâlik-i mahmiyyenin künh ve hakıyatı keşf ve tavzih ve mütesarrıflarının keyfiyet-i tasarrufları beyân ve tasrih olunmak fermân olunub, 'abd-i ahkar Trabzon sancı beği Ömer bendelerine ve defter-i hâkanî kâtiblerinden za'im Ferruh kullarına hicret-i nebevîden seb' ve seb'in ve tis'a mie (977/1569 - 1570) senesinde vilâyet-i Rum tahrîr-i tefvîz olunub mütevekkilen 'alellahi Ta'âlâ tahrîre mübâşeret ve tasaddi olunub*

Mukaddemâ şerh ve tafsîl ve tefsîr ve tekmîl olunur ki; bilâd-i islâmiyyede olan arâzi muktazây-i şeriy'at-ı şerî'e üzere üç kısımdır :

Bir kısmı arazi-i öşriyyedir ki hîn-i fetihde ehl-i islâma temlik olunmuşdur, yahud kable'l-feth ehli islâma gelüb yerleri ellerinde mukarrer kılınmışdır. Bu kısım sâhiblerinin mülkleridir, sâir malları gibi nice dilerlerse tasarruf iderler. Ehl-i islâm üzerine ibtidâ harâc vaz'ı nâ-meşrû olmağın öşr vaz olunmuşdur. Ekerler biçerler, hâsıl olan gallenin öşründen gayri aslâ bir habbe alınmaz. Anı dahi kendüler fukarâ ve mesâkine virürler. Sipâhidin ve gayridin aslâ ferde helâl değildir, arz-ı Hicâz ve arz-ı (yırtık yerde bir kelime) böyledir.

Bir kısmı dahi *arz-ı haracıyye'dir* ki hîn-i fetihde keferenin ellerinde mu karrer kılınub kendülere (?) temlik olunub üzerlerine hâsıllarından öşr veyahud sümn veyahud süb, veyahud süds, nisfa değın arzın tahammülüne göre harâc-ı mukaseme vaz' olunub ya da (?) bir mikdar akçe harâc-ı muvazzaf vaz' olunmuşdur. Bu kısım dahi sâhiblerinin mülk-i sahîhleridir bey'e ve şirâyeye vesâir envâ'-ı tasarrufata kadirlerdir iştirâ idenler dahi vech-i meşrûh üzere ekerler biçerler harâc-ı mukasemesin ve muvazzafın virürler. Ehl-i islâm iştirâ itseler dahi kefereden alını gelen harâcları sâkıt olmaz bî-kusûr edâ iderler. Egerçe ehl-i islâma ibtidâen harâc vaz' olmak meşrû değildir ammâ bakaen alınmak meşrû'dur. Mutesarrıf olanlar eğer ehl-i zimmetdir ve eğer ehl-i islâmdır, mâ-dâm ki ellerinde olan yerleri zirâ'at ve hiraset idüb ta'til eylemiyeler aslâ dahl ve ta'arruz olunmaz Nice dilerler ise tasarruf iderler. Fevt-oldukda sâir emvâl ve emlâkları gibi vereselerine intikal eder Sevâd-ı Irak arâzisi böyledir. Kütüb-i şer'iyyede mastûr ve meşhûr olan arâzi bu iki kısımdır.

Bir kısmı dahi vardır ki ne öşriyye ve ne vech-i meşrûh üzere haracıyyedir. Ana *arz-ı memleket* dirler. Aslı haracıyyedir lâkin sâhiblerine temlik olduğı takdirce fevt olub verese-i kesîre mâ-beyinlerinde taksim olunub bir cüz'î kıt'a değüb her birinin hissesine göre harâcları tevzi ve ta'yin olunmakda kemâl-ı su'ûbet ve işkâl olub belki âdete mühâlif olmağın rakabe-i arâzi beytü'l-mâl-i müslimîn için alınolub *re'âyâyâ icâre-i fâside* tarıkiyla virilüb zirâ'at ve hiraset iderler bağ ve bağçe ve bostan idüb hâsıl olan dan harâc-ı mukasemesin ve harâc-ı muvazzafın virmek emrolunmuşdur. *Sevâd-ı Irak*'ın arâzisi ba'z-ı eimme-i din mezheplerinde bu kabildendir. Bu diyâr-ı bereket şî'ârın âmme-i arâzisi dahi bu üslûb üzere *arz-ı memleketdir*

ki arz-ı mirî demekle ma'rûfdur. Re'âyânın mülkleri değildir. Müddeti nâma'lûm icâre-i fâside tarıykıyla tasarruf idüb zira'at ve hirâset ve sâir vucûh-i istigâlle istiglâl idüb öşür adına harâc-ı mukasemesin ve çift akçesi adına harâc-ı muvazzafın virüb mâdâm ki ta'til etmeyüb vucûh-ı merkume üzere ta'mir idüb hukukun edâ ideler kimesne dahl ve ta'arruz eylemeyüb fevtoluncaya dek nice dilerlerse tasarruf iderler. Fevtoldukdan sonra oğulları kendülerin makamlarına kaim makam olur, tafsîl-i mezbûr üzere tasarruf iderler, oğulları kalmayub kızları veya karındaşları kalsa il virdüğü tapu ile anlara virilür ve illâ hâricden ta'mire kadir kimselere ücret-i mu'accele alınu tapuya virilür. Anlar da tafsîl-ı sâbık üzere tasarruf iderler. Şöyle ki mezkûrların birisi tasarrufunda ola ve yeri üç yıl ta'til eyliye şer'le elinden alınu ahâre tapuya verilir. Hiç birisi vucûh-ı merkumeye mühâlif tasarrufa kadir değildir. Bey'leri ve şirâları ve hibeleri ve sâir vucûh ile temlikleri ve temellükleri ve vakf itmeleri cemi'an bâtıdır. Ammâ bir kimesneye tasarruf itdüğü yerden ferâgat itmek isteyüb sipâhi ma'rifeğiyle bir kimesneden hakk-ı kararı için bir mikdar akçe alub ferâgat itdükde sipâh ol kimesneye tapuya virse meşrû'dur. Anadolu'da ve Rumelide re'âyâ elinde [bulunan] 'âmme-i arâzinin hâli budur.

Ammâ Amasya ve Sivâs eknâfı ki vilâyet-i Rum demekle ma'rûf bir kaç sancaklardır ol sancakların ba'z-ı ahvâli dahi vardır, meselâ bir çiftlikden elli yedi akçe ve nısfından yigirmi sekiz akçe harâc-ı muvazzafdan gayri [hububatdan ve sâireden?] iki 'öşür alınu birine 'öşr-i divânî dirler sipâh tâifesi alur birine 'öşr-i mâlikâne dirler ashâb-ı emlak ve evkaflar ve sebebi

bu değildir ki diyâr-ı mezbûrenin arâzisi kaviyye olmağın harâc-ı mukasemesi hums olub nısf-ı bir tâifeye ve nısfı bir tâifeye ta'yin olunmuş ola. Ol aslâ meşrû' değildir. Belki aslı budur ki : ol diyârın hin-i fetihde ehli yerinde mukarrer kılınub sâir memâlik-i mahmiyye ehli gibi re'slerine cizye darbolunub arzlarına harâc-ı muvazzaf ve harâc-ı mukaseme vaz' olunub kendülere temlik olunmayub beytü'l-mâl-ı müslîmine ihrâz olundukdan sonra rakahât-ı arazi nâhiye nâhiye ba'z-ı a'yâna temlik olunub lâkin Rumelin'de ba'z-ı vüzerâ ve a'yâna temlik olunan gibi harâcları ve sâir hukukî bile temlik olunmayub belki mâlik olanlar harâc-ı muvazzafın ve harâc-ı mukasemesin beyt-ı harâca virmek üzere temlik olunub mezkûrlar dahi çokluk yerlerde bi'z-zât ta'mir ve istiglâl etmek müte'assir ve müte'azzir belki 'âdeten müstahîl olmağın her biri mülki olan nâhiyeleri evvelden tasarruf iden re'âyâdan ve gayrilerden ba'z-ı tâifeye icâre tarıykıyla virüb her biri elinde olan yeri eküb ve biçüb harâc-ı muvazzaf ve harâc-ı mukasemesin sipâhiye virdükden sonra hubûbdan ve bağ ve bağçe ve bostandan hâsıl olan gılâlin 'öşrini dahi icâre-i arz deyu mâliklerine virmek [vaz'ına rıza] ile 'akdidüb tarfeynden bunun üzerine tasarruf ve te'amül olunub mürûr-ı zamân ile mâliklerden ve mutesarrıf olan re'âyâden fevtolanların vârisleri ve halefleri dahi eben 'anceddin selefleri ihtiyâr etdükleri üslûbı kabul idüb anun üzerine müstemir olmuşlardır. 'Öşr-i mâlikâne didükler budur.

Cerâ ve hürrire zâlike fi evâil-i şehri Şa[bani'l-mu'azzam] sene [sit]te (?) ve semânin ve tis'a mie (986 yılı şaban ayı başları/3-12. Ekim 1578).

Handwritten notes in the top right corner, including the number 8 and various illegible script.

Handwritten notes in the middle right section, including the number 9 and illegible script.

Main body of handwritten text on the right side, containing the number 10 and several paragraphs of dense script.

Handwritten notes in the top left corner, including the number 5 and illegible script.

Handwritten notes in the middle left section, including the number 6 and illegible script.

Main body of handwritten text on the left side, containing the number 7 and several paragraphs of dense script.

Handwritten notes at the bottom left corner, including the number 16 and illegible script.